

Universitätsbibliothek Wuppertal

Titi Livii Patavini Historiarvm Libri Qvi Svpersvnt Omnes

Livius, Titus

Mannhemii, 1780

Liber XXXIV

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1277](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1277)

LIBER XXXIV

I.

U. c. 557.
a. C. 195.
Contentio-
nes de lege
Oppia.

INTER bellorum magnorum, aut vixdum finitorum, aut imminentium, curas intercessit res parva dictu, sed quæ studiis in magnum certamen excefferit. M. Fundanius & M. Valerius tribuni plebei ad plebem tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerat eam C. Oppius tribunus plebis, Q. Fabio, Ti. Sempronio consulibus, in medio ardore Punici belli, « Ne qua mulier plus semunciam (a) auri » haberet : neu vestimento versicolori ute- » retur : neu juncto vehiculo in urbe oppi- » dove, aut propius inde mille passus, nisi » sacrorum publicorum causa, veheretur. » M. & P. Junii Bruti tribuni plebis legem Oppiam tuebantur, nec eam se abrogari passuros ajebant. Ad suadendum dissuadendumque multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum faventium adversantiumque legi complebatur. Matronæ nulla nec auctoritate, nec verecundia, nec imperio virorum confineri limine poterant : omnes vias urbis aditusque in forum obsidebant, viros descen-

(a) *semuncia Gron. Crev.*

deni

gentes ad forum orantes, ut, florente republica, crescente in dies privata omnium fortuna, matronis quoque pristinum ornatum reddi paterentur. Augebatur hæc frequentia mulierum in dies. Nam etiam ex oppidis conciliabilisque conveniebant (b). Jam & consules prætoresque & alios magistratus adire & rogare audebant. Ceterum minime exorabilem alterum utique consulem M. Porcium Catonem habebant, qui pro lege, quæ abrogabatur, ita differuit:

II. « Si in sua quisque nostrum matre familiaria, Quirites, jus & majestatem viri retinere instituisset, minus cum universis feminis negotii haberemus. Nunc domi victa libertas nostra impotentia muliebri, hic quoque in foro obteritur & calcatur: & quia singulas sustinere non potuimus, universas horremus. Equidem fabulam & fictam rem ducebam esse, virorum omne genus in aliqua insula conjuratione muliebri ab stirpe sublatum esse. Ab nullo genere non (c) summum periculum est, si cætus, & con-

U. c. 557.
a. C. 195.

Oratio
Catonis
Cof.
pro lege
Oppia.

(b) convenerant Gron. Crev.

(c) non aque Gron. Crev.

U. c. 557. » cilia, & secretas consultationes esse finas.
a. C. 195. »

» Atque ego vix statuere apud animum meum
 » possum, utrum pejor ipsa res, an pejore
 » exemplo agatur. Quorum alterum ad nos
 » consules reliquosque magistratus, alterum
 » ad vos, Quirites, magis pertineret (*d*).
 » Nam utrum e republica fit, necne, id,
 » quod ad vos fertur, vestra existimatio est,
 » qui in suffragium ituri estis. Hæc conster-
 » natio muliebris, sive sua sponte, sive aucto-
 » ribus vobis, M. Fundani & L. Valeri, facta
 » est, haud dubie (*e*) ad culpam magistratum
 » pertinens, nescio vobis, tribuni, an con-
 » sulibus, magis sit deformis. Vobis, si femi-
 » nas ad concitandas tribunicias seditiones
 » jam adduxistis: nobis, si, ut plebis quon-
 » dam, sic nunc mulierum secessione leges
 » accipiendæ sunt. Equidem non sine rubore
 » quodam paullo ante per medium agmen
 » mulierum in forum perveni. Quod nisi me
 » verecundia singularum magis majestatis &
 » pudoris, quam universarum, tenuisset, ne
 » compellatæ a consule viderentur, dixissem:
 » Qui hic mos est in publicum procurrendi,

(*d*) *pertinet* Gron. *Crev.*

(*e*) *dubie* Gron.

» & obsidendi vias, & viros alienos adpel-
 » landi? Istud ipsum suos quæque domi ro-
 » gare non potuistis? An blandiores in publi-
 » co, quam in privato, & alienis, quam
 » vestris, estis? quamquam ne domi quidem
 » vos, si sui juris finibus matronas contine-
 » ret pudor, quæ leges hic rogarentur, ab-
 » rogarenturve, curare decuit. Majores nostri,
 » nullam, ne privatam quidem, rem agere
 » feminas sine auctore, voluerunt; in manu
 » esse parentum, fratrum, virorum. Nos (fi
 » Diis placet) jam etiam rempublicam capef-
 » sere eas patimur, & foro prope (f), &
 » concionibus, & comitiis inmisceri. Quid
 » enim nunc aliud per vias & compita faciunt,
 » quam (g) rogationes tribunorum plebis
 » suadent, aliæ legem abrogandam censent?
 » Date frenos inpotenti naturæ & indomito
 » animali, & sperate, ipsas modum licentiæ
 » facturas, nisi vos feceritis (h). Minimum
 » hoc eorum est, quæ iniquo animo feminæ
 » sibi aut moribus aut legibus injuncta patiun-
 » tur. Omnium rerum libertatem, immo licen-

U. c. 557.
 a. C. 193.

(f) quoque Gron. Crev.

(g) quam quod alia Gron. Crev.

(h) faciatis Gron. Crev.

U. c. 557. » tiam, (si vera dicere volumus) desiderant.
a. C. 195. » Quid enim, si hoc expugnaverint, non
 » tentabunt? »

III. » RECENSETE omnia muliebria jura;
 » quibus licentiam earum adligaverint ma-
 » jores nostri, per quæque subjecerint
 » viris: quibus omnibus constrictas vix tamen
 » continere potestis. Quid? si carpere singula,
 » & extorquere, & exæquari ad extremum
 » viris patiemi, tolerabiles vobis eas fore
 » creditis? extemplo, simul pares esse cœpe-
 » rint, superiores erunt. At, Hercule, ne
 » quid novum in eas rogetur, recusant. Non
 » jus, sed injuriam deprecantur. Immo ut,
 » quam accepistis, jussistis suffragiis vestris
 » legem, quam usu tot annorum & experiendo
 » comprobastis, hanc ut abrogetis: id est,
 » ut unam tollendo legem ceteras infirmetis.
 » Nulla lex satis commoda omnibus est: id
 » modo quæritur, si majori parti & in sum-
 » mam prodest. Si, quod cuiquam privatim
 » obficiet jus, id destruet ac demolietur, quid
 » adjuvabit universos rogare leges, quas mox
 » abrogare, in quos latæ sunt, possint? Volo
 » tamen audire, quid sit, propter quod ma-
 » tronæ consternatæ procurrerunt (i) in pu-
 » (i) *procurrant Gron. Crev.*

» blicum, ac vix foro se & concione absti- *U. e. 557.*
 » nent (k). Ut captivi ab Hannibale redi- *a. C. 195.*
 » mantur parentes, viri, liberi, fratres ea-
 » rum? Procul abest: absitque semper, talis
 » fortuna reipublicæ. Sed tamen, quum fuit,
 » negastis hoc piis precibus earum. At non
 » pietas nec sollicitudo pro suis, sed religio,
 » congregavit eas? Matrem Idæam, a Pessi-
 » nunte ex Phrygia venientem, accepturæ
 » sunt? Quid honestum dictu saltem seditioni
 » prætenditur muliebri? Ut auro & purpura
 » fulgeamus, inquit; ut carpentis, festis
 » profestisque diebus, velut triumphantes æ
 » lege victa & abrogata, & captis & ereptis
 » suffragiis vestris, per urbem vectemur: ne
 » nullus modus sumtibus, ne (l) luxuriæ sit.

IV. » SÆPE me querentem de feminarum,
 » sæpe de virorum, nec de privatorum modo,
 » sed etiam magistratuum, sumtibus audistis;
 » diversisque duobus vitiis, avaritia & luxu-
 » ria, civitatem laborare: quæ pestes omnia
 » magna imperia everterunt. Hæc ego, quo
 » melior lætiorque in dies fortuna reipublicæ
 » est, imperiumque crescit, & jam in Græciam

(k) *abstineant Gron. Crev.*

(l) *nec Gron. Crev.*

U. c. 557. » Afiamque transcendimus, omnibus libidinum
 a. C. 195. » inlecebris repletas, & regias etiam adtracta-
 » mus gazas, eo plus horreo, ne illæ magis
 » res nos ceperint, quam nos illas. Insecta,
 » mihi credite, signa ab Syracusis inlata sunt
 » huic urbi. Jam nimis multos audio Corinthi
 » & Athenarum ornamenta laudantes miran-
 » tesque, & antefixa fictilia Deorum Roma-
 » norum ridentes. Ego hos malo propitios
 » Deos; & ita spero futuros, si in suis ma-
 » nere sedibus patiemur. Patrum nostrorum
 » memoria per legatum Cineam Pyrrhus, non
 » virorum modo, sed etiam mulierum animos
 » donis tentavit. Nondum lex Oppia ad coër-
 » cendam luxuriam muliebrem lata erat: ta-
 » men nulla accepit. Quam causam fuisse
 » censetis? Eadem fuit, quæ majoribus nostris
 » nihil de hac re lege fanciendi. Nulla erat
 » luxuria, quæ coërceretur. Sicut ante mor-
 » bos necesse est cognitos esse, quam reme-
 » dia eorum; sic cupiditates prius natæ sunt,
 » quam leges, quæ iis modum facerent. Quid
 » legem Liciniam excitavit de quingentis ju-
 » geribus, nisi ingens cupido agros conti-
 » nuandi? Quid legem Cinciam de donis &
 » muneribus, nisi quia vectigalis jam &

LIBER XXXIV CAP. IV 167

» stipendiaria plebes esse senatui cœperat? *U. c. 557.*
 » Itaque minime mirum est, nec Oppiam, *a. C. 195.*
 » nec aliam ullam tum legem desideratam esse,
 » quæ modum sumtibus mulierum faceret,
 » quum aurum & purpuram data & oblata
 » ultro non accipiebant. Si nunc cum illis
 » donis Cineas urbem circumiret, stantes in
 » publico invenisset, quæ acciperent. Atque
 » ego nonnullarum cupiditatum ne causam
 » quidem aut rationem inire possum. Nam
 » ut, quod alii liceat, tibi non licere, ali-
 » quid fortasse naturalis aut pudoris aut in-
 » dignationis habeat; sic, æquato omnium
 » cultu, quid unaquæque vestrum veretur,
 » ne in se conspiciatur? Pessimus quidem
 » pudor est vel parsimoniam, vel paupertatis:
 » sed utrumque lex vobis demit, quum id,
 » quod habere non licet, non habetis. Hanc,
 » inquit, ipsam exæquationem non fero, illa
 » locuples. Cur non insignis auro & purpura
 » conspicior? cur paupertas aliarum sub hac
 » legis specie latet, ut, quod habere non
 » possunt, habituræ, si liceret, fuisse videan-
 » tur? Vultis hoc certamen uxoribus vestris
 » injicere, Quirites, ut divites id habere
 » velint, quod nulla alia possit; pauperes,

U. C. 557.
a. C. 195.

» ne ob hoc ipsum contemnantur , supra vires
 » se extendant ? Næ , simul pudere , quod
 » non oportet , cœperit ; quod oportet , non
 » pudebit. Quæ de suo poterit , parabit : quæ
 » non poterit , virum rogabit. Miserum illum
 » virum , & qui exoratus , & qui non exo-
 » ratus erit ! quum , quod ipse non dederit ,
 » datum ab alio videbit. Nunc vulgo alienos
 » viros rogant , & , quod majus est , legem
 » & suffragia rogant , & a quibusdam inpe-
 » trant , adversus te , & rem tuam , & liberos
 » tuos inexorabiles. Simul lex modum sumti-
 » bus uxoris tuæ facere defierit , tu numquam
 » facies. Nolite eodem loco existimare , Qui-
 » rites , futuram rem , quo fuit , antequam lex
 » de hoc ferretur. Et , hominem inprobum
 » non accusari , tutius est , quam absolvi : &
 » luxuria non mota tolerabilior esset , quam
 » erit , nunc , ipsis vineulis , sicut fera bestia ,
 » inritata , deinde emissa. Ego nullo modo
 » abrogandam legem Oppiam censeo. Vos ,
 » quod faxitis , Deos omnes fortunare velim. »

V. Post hæc tribuni quoque plebei , qui
 se intercessuros professi erant , quum pauca
 in eandem sententiam adjecissent ; tum L.
 Valerius pro rogatione ab se promulgata

ita differuit. « Si privati tantummodo ad sua-
 » dendum dissuadendumque id, quod a nobis
 » rogatur, processissent, ego quoque, quum
 » satis dictum pro utraque parte existimarem,
 » tacitus suffragia vestra expectassem. Nunc,
 » quum vir gravissimus consul M. Porcius,
 » non auctoritate solum, quæ tacita satis
 » momenti habuisset, sed oratione etiam longa
 » & adcurata insectatus sit rogationem nos-
 » tram, necessum est paucis respondere. Qui
 » tamen plura verba in castigandis matronis,
 » quam in rogatione nostra dissuadenda, con-
 » sumsit : & quidem, ut in dubio poneret,
 » utrum id, quod reprehenderet, matronæ
 » sua sponte, an nobis auctoribus, fecissent.
 » Rem defendam, non nos ; in quos jecit
 » magis hoc (*m*) consul verbo tenus, quam
 » ut re insimularet. Coetum, & seditiones,
 » & interdum secessionem muliebrem adpel-
 » lavit, quod matronæ in publico vos rogaf-
 » sent, ut legem, in se latam per bellum
 » temporibus duris, in pace & florente ac
 » beata republica abrogaretis. Verba magna,
 » quæ rei augendæ causa conquirantur, &
 » hæc, & alia esse scio : & M. Catonem ora-

U. c. 357.

a. C. 195.

Oratio
 L. Valerii
 trib. pleb.
 adversus
 legem
 Oppiam.

(*m*) hæc Gron. Crev,

U. C. 557. » torem non solum gravem, sed interdum
 a. C. 195. » etiam trucem, esse scimus omnes, quum
 » ingenio sit mitis. Nam quid tandem novi
 » matronæ fecerunt, quod frequentes in causâ
 » ad se pertinente in publicum processerunt?
 » Numquam ante hoc tempus in publico ad-
 » paruerunt? Tuas adversus te Origines re-
 » volvam. Accipe, quoties id fecerint, &
 » quidem semper bono publico. Jam a prin-
 » cipio, regnante Romulo, quum Capitolio
 » ab Sabinis capto, medio in foro signis
 » conlatis dimicaretur, nonne intercurfu ma-
 » tronarum inter acies duas proelium seda-
 » tum est? Quid? regibus exactis, quum
 » Coriolano Marcio duce, legiones Volsco-
 » rum castra ad quintum lapidem posuissent,
 » nonne id agmen, quo obruta hæc urbs
 » esset, matronæ averterunt? Jam, urbe capta
 » a Gallis, quo redempta urbs est? nempe
 » aurum matronæ (n) consensu omnium in
 » publicum contulerunt. Proximo bello (ne
 » antiqua repetam) nonne &, quum pecunia
 » opus fuit, viduarum pecuniæ adjuverunt
 » ærarium, &, quum Dii quoque novi

(n) Gallis, aurum, q. r. u. est nempe matronæ
 Gron. Crev.

» ad opem ferendam dubiis rebus arcesse- *U. e. 557.*
 » rentur, matronæ universæ ad mare pro- *a. C. 195.*
 » festæ sunt ad matrem Idæam accipiendam?
 » Dissimiles, inquis (o), causæ sunt. Nec
 » mihi causas æquare propositum est. Nihil
 » novi factum, purgare satis est. Ceterum,
 » quod in rebus ad omnes pariter viros femi-
 » nasque pertinentibus fecisse eas nemo mira-
 » tus est, in causa proprie ad ipsas pertinente
 » miramur fecisse? Quid autem fecerunt?
 » superbas, me - Dius - fidius, aures habemus,
 » si, quum domini servorum non fastidiant
 » preces, nos rogari ab honestis feminis in-
 » dignamur.»

VI. » VENIO nunc ad id, de quo agitur;
 » in quo duplex consulis oratio fuit. Nam &
 » legem ullam omnino abrogari est indigna-
 » tus; & eam præcipue legem, quæ luxuriæ
 » muliebris coercendæ causa lata esset. Et
 » illa communis pro legibus, visa consularis
 » oratio est: & hæc adversus luxuriam seve-
 » rissimis moribus conveniebat. Itaque peri-
 » culum est, nisi, quid in utraque re vani
 » sit, docuerimus, ne quis error vobis ob-
 » fundatur. Ego enim, quemadmodum ex his

(o) inquit Gron. Crev.

U. c. 557. » legibus, quæ non in tempus aliquod, sed
 a. C. 195. » perpetuæ utilitatis causa in æternum latæ
 » sunt, nullam abrogari debere fateor, nisi
 » quam aut usus coarguit, aut status aliquis
 » reipublicæ inutilem fecit; sic, quas tempora
 » aliqua desiderarunt leges, mortales (ut ita
 » dicam) & temporibus ipsis mutabiles esse
 » video. Quæ in pace latæ sunt, plerumque
 » bellum abrogat; quæ in bello pax: ut in
 » navis administratione alia in secundam, alia
 » in adversam tempestatem usui sunt. Hæc
 » quum ita natura distincta sunt, ex utro
 » tandem genere ea lex esse videtur, quam
 » abrogamus? An vetus regia lex, simul cum
 » ipsa urbe nata? An (quod secundum est)
 » ab decemviris ad condenda jura creatis in
 » in duodecim tabulis scripta? Sine qua
 » quum majores nostri non existimarint de-
 » cus matronale (p) servari posse, nobis
 » quoque verendum sit, ne cum ea pudorem
 » sanctitatemque feminarum abrogemus? Quis
 » igitur nescit, novam istam legem esse, Q.
 » Fabio & (q) Ti. Sempronio consulibus
 » viginti annis ante latam? sine qua quum

(p) *matronale decus Gron. Crev.*

(q) & del. *Gron. Crev.*

» per tot annos matronæ optimis moribus
 » vixerint, quod tandem, ne abrogata ea
 » effundantur ad luxuriam, periculum est?
 » Nam si ista lex ideo lata esset, ut finiret
 » libidinem muliebrem, verendum foret, ne
 » abrogata incitaret: cur sit autem lata,
 » ipsum indicavit tempus. Hannibal in Italia
 » erat victor ad Cannas: jam Tarentum, jam
 » Arpos, jam Capuam habebat: ad urbem
 » Romam admoturus exercitum videbatur:
 » defecerant focii: non milites in supplemen-
 » tum, non socios navales ad classem tuen-
 » dam, non pecuniam in ærario habebamus:
 » servi, quibus arma darentur, ita ut pre-
 » tium pro iis bello perfecto dominis solve-
 » retur, emebantur: in eandem diem pecu-
 » niæ, frumentum & cetera, quæ belli usus
 » postulabant, præbenda publicani se con-
 » ducturos professi erant: servos ad remum,
 » numero ex censuræ constituto, cum stipen-
 » dio nostro dabamus: aurum & argentum
 » omne, ab senatoribus ejus rei initio orto,
 » in publicum conferebamus: viduæ & pupilli
 » pecunias suas in ærarium deferebant: cau-
 » tum erat, quo ne plus auri & argenti
 » facti, quo ne plus signati argenti & æris

U. c. 557.

a. C. 195.

V. c. 557. » domi haberemus. Tali tempore in luxuria
a. C. 195. » & ornatu matronæ occupatæ erant, ut ad
 » eam coercendam lex Oppia desiderata sit?
 » quum, quia Cereris sacrificium, lugentibus
 » omnibus matronis, intermissum erat, sena-
 » tus finiri luctum triginta diebus iussit. Cui
 » non adparet, inopiam & miseriam civita-
 » tis, & (r) quia omnium privatorum pecu-
 » niæ in usum publicum vertendæ erant,
 » istam legem scripsisse, tamdiu mansuram,
 » quamdiu causa scribendæ legis mansisset?
 » Nam si, quæ tunc temporis causa aut de-
 » crevit senatus, aut populus iussit, in per-
 » petuum servari oportet, cur pecuniâs red-
 » dimus privatis? cur publica præsentis pecu-
 » niæ locamus? cur servi, qui militent, non
 » emuntur? cur privati non damus remiges,
 » sicut tunc dedimus?»

VII. » OMNES alii ordines, omnes homi-
 » nes mutationem in meliorem statum reipu-
 » blicæ sentient: ad conjuges tantum nostras
 » pacis & tranquillitatis publicæ fructus non
 » perveniet? Purpura viri utemur, prætextati
 » in magistratibus, in sacerdotiis; liberi nostri
 » prætextis purpura togis utentur; magistra-

(r) & del. Gron. Crev.

» tibus in coloniis municipiisque, hic Romæ
 » infimo generi magistris vicorum togæ præ-
 » textæ habendæ jus permittemus; nec id
 » ut vivi solum habeant tantum insigne, sed
 » etiam ut cum eo crementur mortui: femi-
 » nis dumtaxat purpuræ usum interdicemus?
 » &, quum tibi viro liceat purpura in veste
 » stragula uti, matrem familiæ tuam purpu-
 » reum amiculum habere non sines? & equus
 » tuus speciosius instratus erit, quam uxor
 » vestita? sed in purpura, quæ teritur, ab-
 » sumitur, injustam quidem, sed aliquam
 » tamen, causam tenacitatis video: in auro
 » vero, in quo præter manus pretium nihil
 » intertrimenti fit, quæ malignitas est? præ-
 » sidium potius in eo est & ad privatos, &
 » ad publicos (s) usus, sicut experti estis.
 » Nullam æmulationem inter se singularum,
 » quando nulla haberet, esse aiebat. At,
 » Hercule, universis dolor & indignatio est;
 » quum sociorum Latini nominis uxoribus
 » vident ea concessa ornamenta, quæ sibi
 » adempta sint; quum insignes eas esse auro
 » & purpura; quum illas vehi per urbem,

(s) & ad publicos & ad privatos usus, sicuti
 Gron. Crev.

U. c. 557
 a. C. 195

U. e. 557.
a. C. 195.

» se pedibus sequi : tamquam in illarum civi-
 » tatibus, non in sua, imperium sit. Virorum
 » hoc animos vulnerare posset : quid mulier-
 » ularum censetis, quas etiam parva movent ?
 » Non magistratus, nec sacerdotia, nec trium-
 » phi, nec insignia, nec dona, aut spolia bel-
 » lica his contingere possunt. Munditiæ, &
 » ornatus, & cultus, hæc feminarum insignia
 » sunt : his gaudent & gloriantur ; hunc mun-
 » dum muliebrem adpellarunt majores nostri.
 » Quid aliud in luctu, quam purpuram atque
 » aurum deponunt ? quid, quum eluxerunt,
 » sumunt ? quid in gratulationibus suppli-
 » cationibusque, nisi excellentiores ornatus,
 » (1) adjiciunt ? Scilicet, si legem Oppiam
 » abrogaveritis, non vestri arbitrii erit, si
 » quid ejus vetare volueritis, quod nunc lex
 » vetat. Minus filiæ, uxores, sorores etiam
 » quibusdam in manu erunt. Numquam, fal-
 » vis suis, exiit servitus muliebris : &
 » ipsæ libertatem, quam viduitas & orbitas
 » facit, detestantur. In vestro arbitrio suum
 » ornatum, quam in legis, malunt esse. Et
 » vos in manu & tutela, non in servitio,
 » debetis habere eas ; & malle patres vos aut
 » viros,

(1) excellentiorem ornatum Gron. Crev.

» viros, quam dominos, dici. Invidiosis no-
 » minibus utebatur modo consul, seditionem
 » muliebrem & secessionem appellando. Id
 » enim periculum est, ne Sacrum montem,
 » sicut quondam irata plebs, aut Aventinum
 » capiant. Patiendum huic infirmitati est,
 » quodcumque vos censueritis. Quo plus po-
 » testis, eo moderatius imperio uti debetis.»

VIII. HÆC quum contra legem proque lege
 dicta essent, aliquanto major frequentia mu-
 lierum postero die sese in publicum effudit,
 unoque agmine omnes tribunorum januas
 obsederunt, qui collegarum rogationi inter-
 cedebant: nec ante abstiterunt, quam re-
 missa intercessio ab tribunis esset. Nulla dein-
 de dubitatio fuit, quin omnes tribus legem
 abrogarent. Anno vigesimo post abrogata est,
 quam lata. M. Porcius consul, postquam
 abrogata est Oppia lex, extemplo viginti
 quinque navibus longis (quinque sociorum
 erant) ad (u) Lunæ portum profectus, eo-
 dem exercitu convenire iussit, & , edicto
 per oram maritimam misso, navibus omnis
 generis contractis, ab Luna proficiscens edixit,

(u) longis, quarum quinque sociorum erant, ad
 Gron. Crev.

U. c. 557.

a. C. 195.

Oppia lex
abrogata.Cato is
in Hispaniam.

U. e. 557. ut ad portum Pyrenæi sequerentur. Inde se
a. C. 195. frequenti classe ad hostes iturum. Præter-
 vecti Ligustinos montes sinumque Gallicum,
 ad diem, quam edixerat, convenerunt. Inde
 Rhodam ventum, & præsidium Hispanorum,
 quod in castello erat, vi dejectum. Ab Rhoda
 secundo vento Emporias perventum. Ibi co-
 piæ omnes, præter socios navales, in ter-
 ram expositæ.

*Emporia-
 rum
 descriptio.*

IX. JAM tunc Emporiæ duo oppida erant
 muro divisa. Unum Græci habebant, a Pho-
 cæa, unde & Massilienses, oriundi: alterum
 Hispani. Sed Græcum oppidum in mare ex-
 positum, totum orbem muri minus quadrin-
 gentos passus patentem habebat: Hispanis
 retractior a mari trium millium passuum in
 circuitu murus erat. Tertium genus, Romani
 coloni ab Divo Cæsare, post devictos Pom-
 peii liberos, adjecti. Nunc in corpus unum
 confusi omnes; Hispanis prius, postremo &
 Græcis in civitatem Romanam adscitis. Mi-
 raretur, qui tum cerneret, aperto mari ab
 altera parte, ab altera Hispanis, tam feræ
 & bellicosæ genti, objectos quæ res eos
 autaretur. Disciplina erat custos infirmitatis,
 quam inter validiores optime timor continet.

LIBER XXXIV CAP. IX 179

Partem muri versam in agros egregie munitam habebant, una tantum in eam regionem porta inposita: cujus assiduus custos semper aliquis ex magistratibus erat. Nocte pars tertia civium in muris excubabant: neque moris tantum aut legis causa, sed, quanta si hostis ad portas esset, & servabant vigiliam, & circumibant, cura. Hispanum neminem in urbem recipiebant. Ne ipsi quidem tenere urbe excedebant. Ad mare patebat omnibus exitus. Porta ad Hispanorum oppidum versa numquam nisi frequentes, pars tertia fere, cujus proxima nocte vigiliam in muris fuerant, egrediebantur. Causa exeundi hæc erat: commercio eorum Hispani, imprudentes maris, gaudebant: mercarique & ipsa ea, quæ externa navibus inveherentur, & agrorum exigere fructus, volebant. Hujus mutui usus desiderium, ut Hispana urbs Græcis pateret, faciebat. Erant etiam eotutiores, quod sub umbra Romanæ amicitiae latebant: quam sicut minoribus viribus, quam Massilienses, pari colebant fide. Tunc quoque consulem exercitumque comiter ac benigne acceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret, ubi & quantæ hostium

U. c. 557.

a. C. 195.

U. e. 557.
a. C. 195. copiae essent; ut ne mora quidem segnis esset; omne id tempus exercendis militibus consumsit. Id erat forte tempus anni, ut frumentum in arvis haberent. Itaque, redemptoribus vetitis frumentum parare, ac Romam dimissis, «Bellum [inquit] se ipsum alet.» Profectus ab Emporiis agros hostium urit vastatque: omnia fuga & terrore complet.

*Celtiberos
Helvius
vincit.*

X. EODEM tempore M. Helvio, decedenti ex ulteriore Hispania cum praesidio sex millium, dato ab Ap. Claudio praetore, Celtiberi agmine ingenti ad oppidum Illiturgi obcurrerunt. Viginti millia armatorum fuisse, Valerius scribit; duodecim millia ex iis caesa, oppidum Illiturgi receptum, & puberes omnes interfectos. Inde ad castra Catonis Helvius pervenit. Et, quia tuta jam ab hostibus regio erat, praesidio in ulteriorem Hispaniam remisso, Romam est profectus, & ob rem feliciter gestam ovans urbem est ingressus. Argenti infecti tulit in aerarium quatuordecim millia pondo septingenta triginta duo: & signati bigatorum septemdecim millia viginti tria: & Oscensis argenti (v) centum

*Ovans
urbem
ingreditur.*

(v) argenti viginti millia quadringenta triginta octo. Gron. Crev.

viginti millia quadringentos triginta octo. *U. c. 557.
a. C. 195.*
Causa triumphi negandi senatui fuit, quod alieno auspicio & in aliena provincia pugnasset. Ceterum biennio post redierat, quum provincia successori Q. Minucio tradita, annum insequentem retentus ibi longo & gravi morbo fuisset. Itaque duobus modis mensibus ante Helvius ovans urbem est ingressus, quam successor ejus Q. Minucius triumpharet. Hic quoque tulit argenti pondi triginta quatuor millia octingenta, bigatorum septuaginta octo millia, & Oscensis argenti ducenta septuaginta octo millia.

*Minucii
triumphus.*

XI. IN Hispania interim consul haud procul Emporiis castra habebat. Eo legati tres ab Ilergetum regulo Bilistage, in quibus unus filius erat, venerunt, querentes, « castella sua obpugnari, nec spem ullam esse resistendi, nisi praesidio Romanus miles esset. » Tria (x) millia militum satis esse: nec hostes, si tanta manus venisset, mansuros. » Ad ea consul, « Moveri quidem se (y) vel periculo eorum, vel metu [dicere:] sed

*Ilergetes
auxilium
a Romanis
petunt.*

(x) praesidium Romani misissent. Quina millia Gron. Crev.

(y) se del. Gron.

U. e. 557. » sibi nequaquam tantum copiarum esse, ut
a. C. 195. » quum magna vis hostium haud procul abfit,
 » cum qua mox (z) signis conlatis dimican-
 » dum sibi in dies expectet, dividendo exer-
 » citum minuere tuto vires posset.» Legati,
 ubi hæc audierunt, flentes ad genua consulis
 provolvuntur. Orant, « Ne se in rebus tam
 » trepidis deserat. Quo enim se, repulsos
 » ab Romanis, ituros? Nullos se socios,
 » nihil usquam in terris aliud spei habere.
 » Potuisse se extra id periculum esse, si de-
 » cedere fide, si conjurare cum ceteris vo-
 » luissent. Nullis minis, nullis terriculis se
 » motos, sperantes fati opis & auxilii sibi
 » in Romanis esse. Id si nullum sit, si sibi a
 » consule negetur, Deos hominesque se testes
 » facere, invitos & coactos se, ne eadem,
 » quæ Saguntini passi sunt (a), patiantur,
 » defecturos: & cum ceteris potius Hispanis,
 » quam solos, perituros esse.»

XII. Et illo quidem die sic sine responso
 dimissi. Consulem nocte, quæ insecuta est,
 anceps cura agitare: nolle deserere socios,
 nolle minuere exercitum; quod aut moram

(z) cum qua mox leg. & quam mox Crev.

(a) sunt Gron. Crev.

sibi ad dimicandum, aut in dimicando periculum adferre posset. Stat sententia, non minuere copias, ne quid interim hostes inferant ignominiae: sociis spem pro re ostendendam censet. Sæpe vana pro veris, maxime in bello, valuisse: & credentem se aliquid auxilii habere, perinde atque haberet, ipsa fiducia, & sperando atque audendo servatum. Postero die legatis respondit, « Quamquam vereatur, » ne suas vires, aliis eas commodando, minuat; tamen illorum se temporis ac periculi » magis, quam sui, rationem habere. » Denunciari militum parti tertiae ex omnibus cohortibus jubet, ut cibum, quem in naves inponant, mature coquant: navesque in diem tertium expediri iussit. Duos ex legatis Biliftagi atque Iltergetibus nunciare ea jubet; filium reguli comiter habendo, & muneribus apud se retinet. Legati non ante profecti, quam inpositos in naves milites viderunt: id pro haud dubio jam nunciantes, non suos modo, sed etiam hostes, fama Romani auxilii adventantis impleverunt.

XIII. CONSUL, ubi satis, quod in speciem fuit, ostentatum est, revocari ex navibus milites jubet. Ipse, quum jam id tempus

U. c. 557.
A. C. 195.

Catonis
stratage-
ma.

U. c. 557.
a. C. 175. anni adpeteret, quo geri res possent, castra
hiberna tria millia (b) passuum ab Emporiis
posuit. Inde per occasiones, nunc hac parte,
nunc illa, modico praesidio castris relicto,
praedatum milites in hostium agros educebat.
Nocte ferme proficiscebantur, ut & quam
longissime a castris procederent, & inopinatos (c) obrimerent. Et exercebat ea res
novos milites, & hostium magna vis excipiebatur: nec jam egredi extra munimenta
castellorum audebant. Ubi satis admodum &
suorum & hostium animos est expertus,
convocari tribunos, praefectosque, & equites
omnes, & centuriones iussit. « Tempus [in-
» quit] quod saepe optastis, venit, quo vobis
» potestas fieret virtutem vestram ostendendi.
» Adhuc praedonum magis, quam bellantium,
» militastis more: nunc iusta pugna hostes
» cum hostibus conferetis manum (d). Non
» agros inde populari; sed urbium opes ex-
» haurire (e) licebit. Patres nostri, quum
» Hispania Carthaginensium, & imperatores

Catonis
oratio ad
milites.

(b) tria millia 1 mille Gron. Crev.

(c) inopinantes Gron. Crev.

(d) manus Gron. Crev.

(e) haurire Gron. Crev.

» ibi & exercitus essent , ipsi nullum impe- U. c. 557.
a. C. 108.
 » ratorem , nullos in ea milites habent ;
 » tamen addere hoc in fœdere voluerunt ,
 » ut imperii sui Iberus fluuius esset finis .
 » Nunc , quum duo prætores , quum consul ,
 » quum tres exercitus Romani Hispaniam
 » obtineant , Carthaginensium jam prope de-
 » cem annis nemo in his provinciis sit , im-
 » perium nobis citra Iberum amissum est . Hoc
 » armis & virtute recuperetis oportet : &
 » nationem , rebellantem magis temere , quam
 » constanter bellantem , jugum , quo se exuit ,
 » accipere rursus cogatis . » In hunc modum
 maxime adhortatus pronunciat , se nocte ad
 castra hostium ducturum . Ita ad corpora cū-
 randa dimissi .

XIV. NOCTE media (f), quum auspicio
 operam dedisset , profectus , ut locum , quem
 vellet , priusquam hostes sentirent , caperet ,
 præter castra hostium circumducit , & prima
 luce , acie instructa , sub ipsum vallum tres
 cohortes mittit . Mirantes barbari ab tergo
 adparuisse Romanum , discurrere ipsi ad arma .
 Interim consul apud suos , « Nusquam , nisi
 » in virtute , spes est , milites [inquit] &

(f) media nocte Gron. Crev.

U. c. 557. » ego sedulo, ne esset, feci. Inter castra
a. C. 195.

*Hostes
 ad pugnam
 elicit.*

» nostra & nos medii hostes. Ab tergo hostium
 » ager est. Quod pulcherrimum, idem tutif-
 » simum est, in virtute spem positam habere.»
 Sub hæc cohortes recipi jubet, ut barbaros
 simulatione fugæ eliceret. Id, quod credide-
 rat, evenit. Pertimuisse & cedere rati Roma-
 nos, porta erumpunt : &, quantum inter
 castra sua & hostium aciem relictum erat
 loci, armatis complent. Dum trepidant acie
 instruenda, consul, jam paratis ordinatisque
 omnibus, incompositos adgreditur. Equites
 primos ab utroque cornu in pugnam educit,
 sed in dextro extemplo pulsî, cedentesque
 trepidi etiam peditum terrorem intulere. Quod
 ubi vidit consul, duas cohortes delectas ab
 dextro latere hostium circumduci jubet, &
 ab tergo se ostendere, priusquam concurre-
 rent peditum acies. Is terror objectus hosti-
 rem, metu Romanorum equitum inclinam,
 æquavit. Tamen adeo turbati erant dexteræ
 alæ equites peditesque, ut quosdam consul
 manu ipse reprehenderit, & adversos in hostem
 verterit (g). Ita, & quamdiu missilibus pugna-

(g) & adversos i, h, v. leg. verteritque in hostem
 Crev.

tum est, anceps pugna erat : & jam ab (h) U. e. 357.
a. C. 195.
dextra parte, unde terror & fuga cœperat,
ægre Romanus restabat. Ab (i) sinistro cor-
nu & ab fronte urgebantur barbari, & co-
hortes ab tergo instantes pavidi respiciebant.
Ut, emissis foliferreis falaricisque, gladios
strinxerunt, tum velut redintegrata est pugna.
Non cæcis ictibus procul ex improviso vulne-
rabantur : sed, pede conlato, tota in virtute
ac viribus spes erat.

XV. FESSOS jam suos consul, ex secunda Et fugas.
acie subsidiariis cohortibus in pugnam in-
ductis, accendit. Nova acies facta. Integri
recentibus telis fatigatos adorti hostes pri-
mum acri inpetu, velut cuneo, perculerunt :
deinde dissipatos in fugam averterunt : effu-
soque per agros cursu, castra repetebantur.
Ubi omnia fuga completa vidit Cato, ipse
ad secundam legionem, quæ in subsidio posita
erat, equo revehitur : & signa præ se ferri,
plenoque gradu ad castra hostium obpugna-
nda succedere jubet. Si quis extra ordinem
avidius procurrit, & ipse interequitans sparo
percutit, & tribunos centurionesque castigare
jubet. Jam castra hostium obpugnabantur :

(h) a Gron. Crev. (i) a Gron. Crev.

U. c. 557. faxisque, & sudibus, & omni genere telorum submovebantur a vallo Romani. Ubi recens admota legio est, tum & obpugnantis animus crevit, & infensus hostes pro vallo pugnabant. Consul omnia oculis perulustrat, ut, qua minima vi restatur (k), ea parte inrumpat. Ad sinistram portam infrequentes videt: eo secundæ legionis principes hastatosque inducit. Non sustinuit inperum eorum statio, quæ portæ adposita (l) erat: & ceteri, postquam intra vallum hostes vident, ipsis castris exuti, signa armaque abijciunt. Cæduntur in portis, suomet ipsi agmine in arto hærentes: secundani terga hostium cædunt, ceteri castra diripiunt. Valerius Antias supra quadraginta millia hostium cæsa eo die scribit. Cato ipse, haud sane detrectator (m) laudum suarum, multos cæsos ait; numerum non adscribit.

XVI. TRIA eo die laudabilia fecisse putatur. Unum, quod, circumducto exercitu, procul navibus suis castrisque, ubi spem nisi in virtute haberent, inter medios hostes

(k) resistitur Gron.

(l) opposita Crev.

(m) detrectator Gron. Crev.

proelium commisit : alterum, quod cohortes
 ab tergo hostibus objecit : tertium, quod
 secundam legionem, ceteris omnibus effusis
 ad sequendos hostes, pleno gradu sub signis
 compositam instructamque subire ad portam
 castrorum iussit. Nihil deinde a victoria ces-
 satum. Quum, receptui signo dato, suos
 spoliis onustos in castra reduxisset, paucis
 horis noctis ad quietem datis, ad prædandum
 in agros duxit. Effusius, ut sparsis hostibus
 fuga, prædati sunt. Quæ res non minus,
 quam pugna pridie adversa, Emporitanos
 Hispanos adcolasque eorum in deditioem
 compulit. Multi & aliarum civitatum, qui
 Emporias perfugerant, dediderunt se. Quos
 omnes, adpellatos benigne, vinoque & cibo
 curatos, domos dimisit. Confestim inde castra
 movit, &, quacumque incedebat agmen,
 legati dedentium civitates suas obcurrerant.
 Et quum Tarraconem venit, jam omnis cis
 Iberum Hispania perdomita erat, captivique
 & Romani, & socium ac Latini nominis,
 variis casibus in Hispania obpressi, donum
 consuli a barbaris reducebantur. Fama deinde
 vulgatur, consulem in Turdetaniam exercitum
 ducturum, & ad devios montanos profectu-

U. c. 557.
 a. C. 195.

*Hispani se
 ei dedunt.*

U. e. 557. rum etiam falso perlatum est. Ad hunc vā-
a. C. 195. num & sine auctore ullo rumorem, Bergista-
 norum civitatis septem castella defecerunt.
 Eos, deducto exercitu, consul sine memo-
 rando prælio in potestatem redegit. Haud ita
 multo post iidem, regresso Tarraconem con-
 sule, priusquam inde quoquam procederet,
 defecerunt. Iterum subacti: sed non eadem
 venia victis fuit: Sub corona venire omnes;
 ne sæpius pacem sollicitarent.

XVII. INTERIM P. Manlius prætor, exer-
 citu vetere a Q. Minucio, cui successerat,
 accepto, adjuncto & Ap. Claudii Neronis ex
 ulteriore Hispania vetere item exercitu, in
 Turdetaniam proficiscitur. Omnium Hispano-
 rum maxime inbelles habentur Turdetani.
 Freti tamen multitudine sua obviam ierunt
 agmini Romano. Eques inmissus turbavit ex
 templo aciem eorum. Pedestre prælium nul-
 lius ferme certaminis fuit. Milites veteres,
 periti hostium bellique, haud dubiam pugnam
 fecerunt. Nec tamen ea pugna debellatum est.
 Decem millia Celtiberum mercede Turduli
 conducunt, alienisque armis parabant bellum.
 Consul interim, rebellionem Bergistanorum
 ætus, ceteras quoque civitates ratus per-

*P. Man-
 lius Tur-
 detanos
 vincit.*

occasionem idem facturam, arma omnibus cis Iberum Hispanis ademit. Quam rem adeo ægre passi, ut multi mortem sibi met ipsi (n) consciscerent : ferox genus, nullam vitam rati sine armis esse. Quod ubi consuli renunciatum est, senatores omnium civitatum ad se vocari iussit, atque iis, « Non nostra [inquit] magis, quam vestra, refert, vos non » rebellare : siquidem id majore Hispanorum » malo, quam exercitus Romani labore, semper adhuc factum est. Id ut ne fiat, uno » modo arbitror caveri posse, si effectum erit, » ne possitis rebellare. Volo id quam mollissima via consequi. Vos quoque in ea re » consilio me adjuvate. Nullum libentius » sequar, quam quod vosmet ipsi adtuleritis. » Tacentibus spatium se ad deliberandum dierum paucorum dare dixit. Quum revocati secundo quoque concilio tacuissent, uno die muris omnium dirutis, ad eos, qui nondum parebant, profectus, ut in [quamque regionem venerat, omnes, qui circa incolebant, populos in deditionem accepit. Segesticam tantum, gravem atque opulentam civitatem, vineis & pluteis cepit.

U. c. 557.
a. C. 195.

Cato
exarmat
omnes cis
Iberum
Hispanos.

Dirutis
eorum muros.

(n) sibi met ipsi Gron. Crev.

*U. c. 557.
a. C. 195.*

*Laus
Catonis.*

*It in Tur-
detaniam.*

XVIII. EO majorem habebat difficultatem in subigendis hostibus, quam qui primi venerunt (o) in Hispaniam; quod ad illos tædio imperii Carthaginensium Hispani deficiebant; huic ex usurpata libertate in servitutem velut adserendi erant: & ira mota omnia accepit, ut alii in armis essent, alii obsidione ad defectionem cogerentur: nec, nisi in tempore subventum foret, ultra sustentaturi fuerint. Sed in consule ea vis animi atque ingenii fuit, ut omnia maxima minimaque per se adiret atque ageret: nec cogitaret modo imperaretque, quæ in rem essent, sed pleraque ipse per se transigeret; nec in quemquam omnium gravius severiusque, quam in semetipsum, imperium exerceret; parsimonia, & vigiliis, & labore cum ultimis militum certaret; nec quidquam in exercitu suo præcipui, præter honorem atque imperium, haberet.

XIX. DIFFICILIUS bellum in Turdetania prætori P. Manlio Celtiberi, mercede exciti ab hostibus, sicut ante dictum est, faciebant. Itaque eo consul, arcessitus literis prætoris, legiones duxit. Ubi eo venit, (castra separatim Celtiberi & Turdetani habebant) cum Turde:

(o) venerant Gron, Crev.

Turdetanis extemplo levia prœlia, incurfantes in stationes eorum, Romani facere; semperque victores ex quamvis temere cœpto certamine abire. Ad Celtiberos in conloquium tribunos militum ire consul, atque iis trium conditionum electionem ferre, jubet. Primam, si transire ad Romanos velint, & duplex stipendium accipere, quam quantum a Turdetanis pepigissent: alteram, si domos abire, publica fide accepta, nihil eam rem noxæ futuram, quod hostibus se Romanorum junxissent: tertiam, si utique bellum placeat, diem locumque constituent, ubi secum armis decernant. A Celtiberis dies ad consultandum petita. Concilium inmixtis Turdetanis habitum magno cum tumultu: eo minus decerni quidquam potuit. Quum incertum, bellum an pax cum Celtiberis esset, commeatus tamen, haud secus quam in pace, ex agris castellisque hostium Romani portabant; dein sæpe munimenta eorum, velut communi pacto commercio privatis induciis, ingredientes. Consul ubi hostes ad pugnam elicere nequit, primum prædatum sub signis aliquot expeditas cohortes in agrum integræ regionis ducit: deinde audito, Seguntiaë Celtiberum omnes

*U. C. 557.
a. C. 195.*

U. c. 557. *a. C. 195.* farcinas inpedimentaque relicta , eo pergit ducere ad obpugnandum. Postquam nulla moventur re , persoluto stipendio , non suis modo , sed etiam prætoris militibus , relictoque omni exercitu in castris prætoriiis , ipse cum septem cohortibus ad Iberum est regressus.

Regreditur ad Iberum.

Lacetanos invadit.

XX. EA tam exigua manu oppida aliquot cepit. Defecere ad eum Sederani, Ausetani, Sueffetani. Lacetanos, deviam & filvestrem gentem, quum insita feritas continebat in armis, tum conscientia, dum consul exercitusque Turdulo bello est occupatus, depopulorum subitis incursionibus sociorum. Igitur ad oppidum eorum obpugnandum consul ducit, non Romanas modo cohortes, sed juventutem etiam merito infensorum iis sociorum. Oppidum longum, in latitudinem haudquaquam tantumdem patens, habebant. Quadringentos inde ferme passus constituit signa. Ibi delectarum cohortium stationem relinquens, præcepit eis, ne se ex eo loco ante moverent, quam ipse ad eos venisset. Ceteras copias ad ulteriorem partem urbis circumducit. Maximum ex omnibus auxiliis numerum Sueffetanæ juventutis habebat. Eos ad murum obpugnandum subire jubet. Quo-

rum ubi arma signaque Lacetani cognovere ; memores , quam sæpe in agro eorum inpune persultassent , quoties ipsos signis conlatis fudissent fugassentque ; patefacta repente porta , universi in eos erumpunt. Vix clamorem eorum , nedum inperum , Sueffetani tulere : quod postquam , sicut futurum ratus erat , consul fieri etiam vidit ; equo citato subter murum hostium ad cohortes advehitur : atque eas adreptas , effusis omnibus ad sequendos Sueffetanos , qua silentium ac solitudo erat , in urbem inducit : priusque omnia cepit , quam se reciperent Lacetani. Mox ipsos , nihil præter arma habentes , in deditionem accepit.

XXI. CONFESTIM inde victor ad Vergium castrum ducit. Receptaculum id maxime prædonum erat : & inde incursiones in agros pacatos provinciæ ejus fiebant. Transfugit inde ad consulem princeps Vergestanus , & purgare se ac populares cœpit ; « non esse in » manu ipsis rempublicam. Prædones receptos » totum suæ potestatis id castrum fecisse. » Consul eum domum redire , conficta aliqua probabili , cur absuisset , causa , jussit. « Quum » se muros subisse cerneret , intentosque

*U. c. 557.
a. C. 195.*

U. c. 557. » prædones ad tuenda mœnia esse; tum uti
a. C. 195. » cum suæ factionis hominibus meminisset
 » arcem occupare.» Id, uti præceperat, fac-
 tum. Repente anceps terror, hinc muros
 adscendentibus Romanis, illinc arce capta,
 barbaros circumvasit. Hujus potitus loci con-
 sul eos, qui arcem tenuerant, liberos esse
 cum cognatis, suaque habere iussit: Vergestanos
 ceteros, quæstori, ut venderet, impera-
 vit: de prædonibus supplicium sumsit. Pacata
 provincia, vestigalia magna instituit ex fer-
 rariis argentariisque; quibus tum institutis,
 locupletior in dies provincia fuit. Ob has res
 gestas in Hispania supplicationem in triduum
 Patres decreverunt.

*Valerius
 Cos.
 Boios vin-
 cit.*

*Græcia
 status.*

XXII. EADEM æstate alter consul L. Vale-
 rius Flaccus in Gallia cum Boiorum manu
 propter Litanam silvam, signis conlatis, se-
 cundo prælio conflixit. Octo millia Gallorum
 cæsa traduntur: ceteri, omisso bello, in
 vicos suos atque agros dilapsi. Consul reli-
 quum æstatis circa Padum Placentiæ & Cre-
 monæ exercitum habuit, restituitque, quæ in
 iis oppidis bello diruta fuerant. Quum hic
 status rerum in Italia Hispaniaque esset, T.
 Quintio, in Græcia ita hibernis actis, ut,

exceptis Ætolis, quibus nec pro spe victoriae præmia contigerant, nec diu quies placere poterat, univèrsa Græcia, simul pacis libertatisque perfruens bonis, egregie statu suo gauderet, nec magis in bello virtutem Romani ducis, quam in victoria temperantiam justitiamque & moderationem miraretur, senatusconsultum, quo bellum adversus Nabini Lacedæmonium decretum erat, adfertur. Quo lecto, Quintius, conventu Corinthum omnium sociarum civitatum legationibus in diem certam edicto, ubi frequentes undique principes convenerunt, ita ut ne Ætoli quidem abessent, tali oratione est usus:

« Bellum adversus Philippum non magis communi animo consilioque Romani & Græci gesserunt, quam utrique suas causas belli habuerunt. Nam & Romanorum amicitiam, nunc Carthaginienses hostes eorum juvando, nunc hic focis nostris obpugnandis, violaverat; & in vos talis fuit, ut nobis, etiam si nostrarum oblivisceremur injuriarum, vestrae injuriæ satis digna causa belli fuerint. Hodierna consultatio tota ex vobis pendet. Refero enim ad vos, utrum Argos, sicut scitis ipsi, ab Nabide occupatos pati velitis.

U. c. 557.

a. C. 195.

Quintii
oratio ad
Græcos
de bello
adversus
Nabin.

U. c. 557. » sub ditione ejus esse: an æquum censeatis,
a. C. 195.

» nobilissimam vetustissimamque civitatem,
 » in media Græcia sitam, reperi in libertatem,
 » & eodem statu, quo ceteras urbes Pelopon-
 » nesi & Græciæ, esse. Hæc consultiatio, ut
 » videtis, tota de re pertinente ad vos est;
 » Romanos nihil contingit, nisi quatenus
 » liberatæ Græciæ, unius civitatis servitus,
 » non plenam, nec integram gloriam esse finit.
 » Ceterum si vos nec cura ejus civitatis,
 » nec exemplum, nec periculum movet, ne
 » serpat larius contagio ejus mali; nos æqui
 » bonique facimus. De hac re vos consulo,
 » staturus eo, quod plures censueritis.»

XXIII. Post orationem Romani impera-
 toris, percenseri aliorum sententiæ coeptæ
 sunt. Quum legatus Atheniensium, quantum
 poterat gratis agendis, Romanorum in Græ-
 ciam merita extulisset, « inploratos auxi-
 » lium, adversus Philippum tulisse opem;
 » non rogatos, ultro adversus tyrannum Na-
 » bin obferre auxilium; » indignatusque esset,
 « hæc tanta merita sermonibus tamen aliquo-
 » rum carpi, futura calumniantium; quum
 » fateri potius præteritorum gratiam debe-
 » rent; » adparebat incessu Ætolos. Igitur

Alexander princeps gentis, investus primum in Athenienses, libertatis quondam duces & auctores, adsentationis propriæ gratia communem causam proderent (p); questus deinde, « Achæos, Philippi quondam milites, » postremum ab inclinata ejus fortuna trans- » fugas, & Corinthum recepisse, & id agere, » ut Argos habeant: Ætolos, primos hostes » Philippi, semper socios Romanorum, pactos » in fœdere suas urbes agrosque fore devicto » Philippo, fraudari Echino & Pharsalo; » insimulavit fraudis Romanos: « Quod, vano titulo libertatis ostentato, Chalcidem & Demetriadem præsidii tenerent; qui Philippo, » cunctanti deducere inde præsidia, objicere » semper soliti sunt, numquam, donec Demetriam, Chalcisque, & Corinthus tenerentur, » liberam Græciam fore: postremo, quia (q) » remanendi in Græcia retinendique exercitus » Argos & Nabin causam facerent. Depor- » tarent legiones in Italiam. Ætolos polliceri, » aut conditionibus & voluntate sua Nabin » præsidium Argis deducturum, aut vi atque

U. c. 557.
a. C. 195.

Ætolorum
querela.

(p) qui libertatis - - proderent Gron. Crev.

(q) qui Gron. Crev.

U. c. 557. » armis coacturos in potestate consentientis
a. C. 195. » Græciæ esse. »

*Achaorum
 prætor in
 Ætolos
 invehitur.*

XXIV. HÆC vaniloquentia primum Aristæ-
 num prætorem Achæorum excitavit. « Ne istuc
 » [inquit] Jupiter optimus maximus firit, Juno
 » que regina, cujus in tutela Argi sunt, ut illa
 » civitas inter tyrannum Lacedæmonium &
 » latrones Ætolos præmium sit posita, in eo
 » discrimine, ut miserius a nobis recipiatur,
 » quam ab illo capta est. Mare interjectum
 » ab istis prædonibus non tuetur nos, T.
 » Quincti. Quid, si in media Peloponneso
 » arcem sibi fecerint, futurum nobis est? Lin-
 » guam tantum Græcorum habent, sicut spe-
 » ciem hominum. Moribus ritibusque effera-
 » tioribus, quam ulli barbari, inmanes bel-
 » luæ vivunt. Itaque vos rogamus, Romani,
 » ut & ab Nabide Argos recuperetis, & ita
 » res Græciæ constituatis, ut ab latrocinio
 » quoque Ætolorum satis pacata hæc relin-
 » quatis. » Romanus, cunctis undique incre-
 » pantibus Ætolos, « responsurum se fuisse iis,
 » [dixit] nisi ita infensos omnes in eos vi-
 » deret, ut sedandi potius, quam irritandi,
 » essent. Contentum itaque opinione ea, quæ
 » de Romanis Ætolisque esset, referre se »

» [dixit] quid de Nabidis bello placeret, nisi
 » redderet Achæis Argos? » Quum omnes
 bellum decreissent; auxilia ut pro viribus suis
 quæque civitates mitterent, est hortatus. Ad
 Ætolos legatum etiam misit: magis ut nuda-
 ret animos, id quod evenit, quam spe inpe-
 trari posse.

*U. c. 557.
 a. C. 195.*

*Bellum
 decernitur
 in
 Nabidem.*

XXV. TRIBUNIS militum; ut exercitum
 ab Elatia arcesserent, imperavit. Per eosdem
 dies & Antiochi legatis, de societate agenti-
 bus, respondit, «Nihil se, absentibus decem
 » legatis, sententiæ habere. Romam eundem
 » ad senatum iis esse.» Ipse copias adductas ab
 Elatia ducere Argos pergit; atque ei circa
 Cleonas Aristæus prætor, cum decem mil-
 libus Achæorum, equitibus mille, obcurrit:
 & haud procul inde, junctis exercitibus,
 posuerunt castra. Postero die in campum
 Argivorum descenderunt, & quatuor ferme
 millia ab Argis locum castris capiunt. Præ-
 fectus præsidio Laconum erat Pythagoras,
 gener idem tyranni, & uxoris ejus frater:
 qui sub adventum Romanorum & utrasque
 arces, (nam duas habent Argi) & loca alia,
 quæ aut obportuna, aut suspecta erant, vali-
 dis præidiis firmavit. Sed inter agenda hæc

*Quinctius
 Argos
 exercitum
 ducit.*

V. e. 557. pavorem injectum adventu Romanorum diffi-
a. C. 195. mulare haudquaquam poterat : & ad exter-
 num terrorem intestina etiam seditio accessit.

Damocles erat Argivus, adolescens majoris animi, quam consilii : qui primo, jurejurando interposito, de præsidio expellendo cum idoneis conlocutus, dum vires adjicere conjurationi studet, incautior fidei æstimator fuit. Conloquentem eum cum suis satelles a præfecto missus quum arcesseret, sensit proditum consilium esse ; hortatusque conjuratos, qui aderant, ut potius, quam extorri morerentur, arma secum caperent : atque ita cum paucis in forum ire pergit, clamitans ; ut, qui salvam rempublicam vellent, auctorem & ducem se libertatis sequerentur. Haud sane movit quemquam, quia nihil usquam spei propinquæ, nedum satis firmi præsidii, cernebant. Hæc vociferantem eum Lacedæmonii, circumventum cum suis, interfecerunt. Comprehenso deinde quidam & alii. Ex iis occisi plures, pauci in custodiam conjecti. Multi proxima nocte, funibus per murum demissi, ad Romanos transfugerunt.

XXVI. QUINCTIUS, adfirmantibus iis, si ad portas Romanus exercitus fuisset, non

sine effectu futurum eum motum fuisse, & si propius castra admoventur, non quieturos Argivos, misit expeditos pedites equitesque, qui circa Cylarabin (gymnasium id est minus trecentos passus ab urbe) cum erumpentibus a porta Lacedæmoniis proelium commiserunt, atque eos haud magno certamine compulerunt in urbem. Et castra eo ipso loco, ubi pugnatum erat, imperator Romanus posuit. Diem inde unum in speculis fuit, si quid novi motus oriretur. Postquam obpressam metu civitatem vidit, advocat concilium de obpugnandis Argis. Omnium principum Græciæ, præter Aristænum, eadem sententia erat; quum causa belli non alia esset, inde potissimum ordiundi bellum. Quindtio id nequaquam placebat, sed Aristænum, contra omnium consensum differentem, cum haud dubia approbatione audivit: & ipse adjecit, « quum pro Argivis adversus tyrannum bellum susceptum sit, quid minus conveniens esse, quam omisso hoste Argos obpugnari? Se vero caput belli Lacedæmonem & tyrannum petiturum. » Et, dimisso concilio, frumentatum expeditas cohortes misit. Quod maturi erat circa, demessum & con-

*U. c. 557.
a. C. 195.*

*Agum
Argivum
vaslas.*

U. c. 557. a. C. 195. vectum est. Viride, ne hostes mox haberent, protritum & corruptum. Castra deinde movit, &, Parthenio superato monte, præter Tegeam tertio die ad Caryas posuit castra. Ibi, priusquam hostium intraret agrum, sociorum auxilia exspectavit. Venerunt Macedones a Philippo mille quingenti, & Thessalorum equites quadringenti. Nec jam auxilia, quorum adfatum erat, sed commeatus finitimis urbibus imperati morabantur Romanum. Navales quoque magnæ copiæ conveniebant. Jam ab Leucadæ L. Quinctius quadraginta navibus venerat: jam Rhodiæ decem & octo testæ naves, jam Eumenes rex circa Cycladas insulas erat cum decem testis navibus, triginta lembis, mixtisque aliis minoris formæ navigiis. Ipsorum quoque Lacedæmoniorum exfules permulti, tyrannorum injuria pulsî, spe recuperandæ patriæ in castra Romana convenerant. Multi autem erant, jam per aliquot ætates, ex quo tyranni tenebant Lacedæmonem, alii ab aliis pulsî. Princeps erat exfulum Agesipolis, cujus jure gentis regnum Lacedæmone erat, pulsus infans ab Lycurgo tyranno post mortem Cleomenis, qui primus tyrannus Lacedæmone fuit.

*Lacedæmonem
petit.*

XXVII. QUUM terra marique tantum belli circumstaret tyrannum, & prope nulla spes esset vere suas hostiumque æstimanti vires, (r) non tamen omisit bellum : sed & a Creta mille delectos juventutis eorum excivit, quum mille jam haberet : & tria millia mercenariorum militum, decem millia popularium cum castellanis agrestibus in armis habuit : & fossa valloque urbem communiavit. Et, ne quid intestini motus oriretur, metu & acerbitate pœnarum tenebat animos, quoniam, ut saluum vellent tyrannum, sperare non poterat. Quum suspectos quosdam civium haberet, eductis in campum omnibus copiis, (Dromon ipsi vocant) positis armis, ad concionem vocari jussit Lacedæmonios, atque eorum concioni satellites armatos circumdedit. Et pauca præfatus, « Cur sibi omnia timenti caventique ignoscendum in tali tempore foret : & ipsorum referre, si quos suspectos status præsens rerum faceret, prohiberi potius, ne quid moliri possint, quam puniri molientes. Itaque quosdam se in custodia habiturum, donec ea, quæ

U. c. 557.

a. C. 105.

Adparatus tyranni.

(r) *esset vires suas hostiumque æstimanti non &c.*
Gron. Crev.

V. c. 557. » inflet, tempeſtas prætereat. Hoſtibus repul-
a. C. 195. » ſis, (a quibus, ſi modo proditio inteſtina
 » fatiſ caveatur, minus periculi eſſe) extem-
 » plo eos emiſſurum. » Sub hæc citari nomina
 octoginta ferme principum juventutis juſſit;
 atque eos, ut quiſque ad nomen reſponderat,
 in cuſtodiam tradidit: nocte inſequenti om-
 nes interfecti. Ilotarum deinde quidam (hi
 ſunt jam inde antiquitus caſtellani, agreſte
 genus) transfugere voluiſſe inſimulati, per
 omnes vicos ſub verberibus acti necantur.
 Hoc terrore obſtupuerant multitudinis animi
 ab omni conatu novorum conſiliorum. Intra
 munitiones copias continebat, nec parem fe-
 ratus, ſi dimicare acie vellet; & urbem re-
 linquere, tam ſuſpenſis & incertis omnium
 animis, metuens.

XXVIII. QUINCTIUS, fatiſ jam omnibus
 paratiſ, profectus ab ſtativis, die altero ad
 Sellasiam ſuper Cœnunta fluvium pervenit:
 quo in loco Antigonuſ, Macedonum rex,
 cum Cleomene, Lacedæmoniorum tyranno,
 ſignis conlatiſ dimicaſſe dicebatur. Inde,
 quum audiſſet adcenſum (s) difficiliſ & artæ
 viæ eſſe, brevi per montes circuitu præmiſſiſ,

(s) eſcenſum Gron.

qui munirent viam, lato satis & patenti limite ad Eurotam amnem, sub ipsis prope fluentem mœnibus, pervenit. Ubi castra metantes Romanos Quinctiumque ipsum, cum equitibus atque expeditis prægressum, auxiliares tyranni adorti, in terrorem ac tumultum conjecerunt, nihil tale expectantes, quia nemo his obvius toto itinere fuerat, ac veluti pacato agro transierant. Aliquamdiu peditibus equites, equitibus pedites vocantibus, quum in se cuique minimum fiduciæ esset, trepidatum est. Tandem signa legionum supervenerunt: & quum primi agminis cohortes inductæ in prælium essent, qui modo terrori fuerant, trepidantes in urbem compulsi sunt. Romani, quum tantum a muro recessissent, ut extra idum teli essent, acie directa paullisper steterunt. Postquam nemo hostium contra exhibat, redierunt in castra. Postero die Quinctius prope flumen præter urbem sub ipsas Menelaii montis radices ducere copias instructas pergit. Primæ legionariæ cohortes ibant: levis armatura & equites agmen cogeant. Nabis intra murum instructos paratosque sub signis habebat mercenarios milites, (in quibus omnis fiducia

U. c. 557.

a. C. 195.

*Auxiliares
ejus
compulsi
in
urbem.*

V. c. 557.
a. C. 195.

erat) ut ab tergo hostem adgrederetur. Postquam extremum agmen præterit, tum ab oppido, eodem quo pridie eruperant tumultu, pluribus simul locis erumpunt. Ap. Claudius agmen cogebat: qui ad id, quod futurum erat, ne inopinatum accideret, præparatis suorum animis, signa extemplo convertit, totumque in hostem agmen circumegit. Itaque, velut rectæ acies concurrissent, iustum aliquamdiu prælium fuit. Tandem Nabidis milites in fugam inclinarunt. Quæ minus infida ac trepida fuisset, ni Achæi locorum prudentes insitissent. Hi & cædem ingentem ediderunt, & dispersos passim fuga plerosque armis exuerunt. Quinctius prope Amyclas posuit castra. Inde, quum perpopulatus omnia circumjecta urbi frequentis & amœni agri loca esset, nullo jam hostium porta excedente, movit castra ad flumen Eurotam. Inde vallem Taygeto subjectam agrosque ad mare pertinentes evastat.

*Iterum
fugantur.*

XXIX. EODEM fere tempore L. Quinctius maritimæ oræ oppida, partim voluntate, partim metu aut vi, recepit. Certior deinde factus, Gythium oppidum omnium maritimarum rerum Lacædæmonis receptaculum esse,

nec

LIBER XXXIV CAP. XXIX 209

nec procul a mari castra Romana abesse, omnibus id copiis adgredi constituit. Erat eo tempore valida urbs, & multitudine civium incolarumque & omni bellico adparatu instructa. In tempore Quinctio, rem haud facilem adgredienti, rex Eumenes & classis Rhodiorum supervenerunt. Ingens multitudo navalium sociorum, e tribus contracta classibus, intra paucos dies omnia, quæ ad obpugnationem urbis terra marique munitæ faciendæ opera erant, effecit. Jam testudinibus admotis murus subruebatur: jam arietibus quatiebatur. Itaque una crebris ictibus everfa est turris, quodque circa muri erat, casu ejus prostratum: & Romani simul a portu (t), unde aditus planior erat, ut distenderent ab apertiore loco hostes, simul per patefactum ruina iter inrumpere conabantur. Nec multum abfuit, quin, qua intenderant, penetrarent. Sed tardavit inpetum eorum spes objecta dedendæ urbis, mox deinde eadem turbata. Dexagoridas & Gorgopas pari imperio præerant urbi. Dexagoridas miserat ad legatum Romanum, traditurum se urbem (u).

(t) porta Gron.

(u) traditurus urbem Gron. Crev.

Tom. VIII,

Q

U. e. 557.
a. C. 195.

Gythium
obpugna-
tum.

V. c. 557.
a. C. 195.

Et quum ad eam rem tempus & ratio con-
venisset, a Gorgopa proditor interficitur.
Intentiusque ab uno urbs defendebatur: &
difficilior facta obpugnatio erat, ni T. Quinc-
tius cum quatuor millibus delectorum mili-
tum supervenisset. Is quum supercilio haud
procul distantis tumuli ab urbe instructam
aciem ostendisset, & ex altera parte L. Quinc-
tius ab operibus suis terra marique instaret;
tum vero desperatio Gorgopam quoque coe-
git ad consilii, quod in altero morte vindica-
verat, capere. Et pactus, ut abducere inde
milites, quos praesidii causa habebat, lice-
ret, tradidit Quintio urbem. Priusquam
Gythium traderetur, Pythagoras, praefectus
Argis relictus (v), tradita custodia urbis
Timocrati Pellenensi, cum mille mercenariis
militibus, & duobus millibus Argivorum,
Lacedaemonem ad Nabin venit.

XXX. NABIS, sicut primo adventu Roma-
nae classis & traditione oppidorum maritimae
orae conterritus erat, sic, parva spe quum
adquievisset, Gythio ab suis retento, post-
quam id quoque traditum Romanis audivit

(v) *relictis* Gron. Crev.

esse, quum ab terra, omnibus circa hostibus, (x) nihil spei esset, a mari quoque toto se interclusum, cedendum fortunæ ratus, caduceatorem primum in castra misit ad explorandum, si paterentur legatos ad se mitti. Qua inpetrata re, Pythagoras ad imperatorem venit, nullis cum aliis mandatis, quam ut tyranno conloqui cum imperatore liceret. (y) Consilio (z) advocato, quum omnes dandum conloquium censuissent, dies locusque constituitur. In mediæ regionis tumulos, modicis copiis sequentibus, quum venissent, relictis ibi in statione conspecta utrimque cohortibus, Nabis cum delectis custodibus corporis, Quinctius cum fratre & Eumene rege, & Sosilao Rhodio, & Aristæno Achæorum prætore, tribunisque militum paucis descendit.

XXXI. Ibi permisso, ut, seu dicere prius, seu audire mallet, ita cœpit tyrannus. « Si ipse per me, T. Quincti, vosque, qui ad estis, causam excogitare, cur mihi aut indixissetis bellum, aut inferretis, possem;

(x) omnibus circa hostium Gron.

(y) liceat Gron. Crev.

(z) concilio Gron.

U. c. 557.

a. C. 195.

Nabis con-

loquium

petit.

Tyrannus
oratio

V. c. 557.

s. C. 195.

» tacitus eventum fortunæ meæ expectassem.
 » Nunc imperare animo nequivi, quin, prius-
 » quam perirem, cur periturus essem, scirem.
 » Et, Hercule, si tales essetis, quales esse
 » Carthaginenses fama est, apud quos nihil
 » societatis fides sancti haberet; in me quo-
 » que vobis quid faceretis minus pensi esse,
 » non mirarer. Nunc, quum vos intueor,
 » Romanos esse video, qui rerum divinarum
 » fœdera, humanarum fidem socialem sanctif-
 » simam habeatis. Quum me ipse respexi,
 » eum esse spero, cui & publice, sicut ce-
 » teris Lacedæmoniis, vobiscum vetustissi-
 » mum fœdus sit: & meo nomine privatim
 » amicitia ac societas, nuper Philippi bello
 » renovata. At enim ego eam violavi &
 » everti, quod Argivorum civitatem teneo.
 » Quomodo hoc tuear? re, an tempore?
 » Res mihi duplicem defensionem præbet.
 » Nam &, ipsis vocantibus ac tradentibus,
 » urbem eam accepi, non occupavi. Et acce-
 » pi, quum Philippi partium, non in vestra
 » societate esset. Tempus autem eo me libe-
 » rat, quod, quum jam Argos haberem, so-
 » cietas mihi vobiscum convenit: &, ut vo-
 » bis mitterem ad bellum auxilia, non ut

LIBER XXXIV CAP. XXXI 213

» Argis præsidium deducere, pepigistis. At, *U. c. 557.*
 » Hercle, in ea controversia, quæ de Argis *a. C. 195.*
 » est, superior sum & æquitate rei, quod
 » non vestram urbem, sed hostium; quod
 » volentem, non vi coactam, accepi; & vestra
 » confessione, quod in conditionibus societatis
 » tatis mihi Argos reliquistis. Ceterum nomen
 » tyranni & facta me (a) premunt, quod fer-
 » vos ad libertatem voco, quod in agros in-
 » opem plebem deduco. De nomine hoc
 » respondere possum, me, qualiscumque sum,
 » eundem esse, qui fui, quum tu ipse me-
 » cum, T. Quincti, societatem pepigisti. Tum
 » me regem adpellari a vobis memini: nunc
 » tyrannum vocari video. Itaque si ego no-
 » men imperii mutassem, mihi meæ incon-
 » stantiæ; quum vos mutetis, vobis vestræ
 » reddenda ratio est. Quod ad multitudinem
 » servis liberandis auctam, & egentibus di-
 » visum agrum adinet, possum quidem & in
 » hoc me jure temporis tutari. Jam feceram
 » hæc, qualiacumque sunt, quum societatem
 » mecum pepigistis, & auxilia in bello ad-
 » versus (b) Philippum accepistis. Sed si nunc

(a) me del. Gron. Crev.

(b) adversum Gron. Crev.

U. c. 337.
a. C. 195.

» ea fecissem, non dico, quid in eo vos læ-
 » sissem, aut vestram amicitiam violassem?
 » sed illud, me more atque instituto majo-
 » rum fecisse. Nolite ad vestras leges atque
 » instituta exigere ea, quæ Lacedæmone
 » fiunt. Nihil comparare singula necesse est.
 » Vos a censu equitem, a censu peditem legi-
 » tis: & paucos excellere opibus, plebem
 » subjectam esse illis, vultis. Noster legum-
 » lator non in paucorum manu rempublicam
 » esse voluit, quem vos fenatum adpellatis;
 » nec excellere unum aut alterum ordinem in
 » civitate: sed per æquationem fortunæ ac
 » dignitatis fore credidit, ut multi essent,
 » qui arma pro patria ferrent. Pluribus me
 » peregrisse, quam pro patriæ sermone brevi-
 » tatis, fateor. Et breviter peroratum esse
 » potuit; nihil me, postquam vobiscum ami-
 » citiam institui, cur ejus vos pœniteret,
 » commississe.»

Responso
T. Quinc-
iii.

XXXII. AD hæc imperator Romanus:
 » Amicitia & societas nobis nulla tecum,
 » sed cum Pelope, rege Lacedæmoniorum
 » justo ac legitimo, facta est. Cujus jus
 » tyranni quoque, qui postea per vim tenuerunt
 » Lacedæmone imperium, (quia nos

» bella nunc Punica, nunc Gallica, nunc alia U. e. 557.
 » ex aliis occupaverant) usurparunt ; sicut tu a. C. 195.
 » quoque hoc Macedonico bello fecisti. Nam
 » quid minus conveniret, quam eos (c), qui
 » pro libertate Græciæ adversus Philippum
 » gereremus bellum, cum tyranno instituire
 » amicitiam ? & tyranno quam, qui umquam,
 » sævissimo & violentissimo in suos ? Nobis
 » vero, etiamsi Argos nec cepisses per frau-
 » dem, nec teneres, liberantibus omnem
 » Græciam, Lacedæmon quoque vindicanda
 » in antiquam libertatem erat atque in leges
 » suas, quarum modo, tamquam æmulus
 » Lycurgi, mentionem fecisti. An, ut ab
 » Jasso & Bargyliis præsidia Philippi deducan-
 » tur, curæ erit nobis ? Argos & Lacedæmo-
 » nem, duas clarissimas urbes, lumina quon-
 » dam Græciæ, sub pedibus tuis relinquemus ;
 » quæ titulum nobis liberatæ Græciæ ser-
 » vientes deforment ? At enim cum Philippo
 » Argivi senserunt. Remittimus hoc tibi, ne
 » nostram vicem irascaris. Satis compertum
 » habemus, duorum, aut summum trium in
 » ea re, non civitatis, culpam esse : tam
 » Hercle, quam in te tuoque præsidio arces-

(c) nos Gron,

U. C. 557.
a. C. 195.

» sedit accipiendoque in arcem nihil sit pu-
» blico consilio actum. Theffalos, & Phocen-
» ses, & Locrenses, consensu omnium sci-
» mus partium Philippi fuisse. Tamen quum
» ceteram liberaverimus Græciam, quid tan-
» dem censes in Argivis, qui infontes publici
» consilii sint, facturos? Servorum ad liber-
» tatem vocatorum, & egentibus hominibus
» agri divisi crimina tibi objici dicebas. Non
» quidem nec ipsa mediocria: sed quid ista
» sunt præ iis, quæ a te tuisque quotidie
» alia super alia facinora eduntur? Exhibe
» liberam concionem vel Argis, vel Lacedæ-
» mone, si audire juvat vera dominationis
» inpotentissimæ crimina. Ut omnia alia ve-
» rustiora omittam, quam cædem Argis Pytha-
» goras iste gener tuus pene in oculis meis
» edidit? quam tu ipse, quum jam prope in
» finibus Lacedæmoniorum essem? Agedum,
» quos in concione comprehensos, omnibus
» audientibus civibus tuis, in custodia te
» habiturum esse pronunciaisti, jube victos
» produci ut miseri parentes, quos falso lu-
» gent, vivere sciant. At enim (d), ut jam
» ira sint hæc, quid ad vos, Romani? Hoc

(d) *Enim Gron. Crev.*

» tu dicas liberantibus Græciam ? hoc iis, *U. c. 557.*
 » qui, ut liberare possent, mare trajecerunt, *a. c. 195.*
 » terra marique gesserunt bellum ? Vos tamen,
 » inquis, vestramque amicitiam ac societatem
 » proprie non violavi. Quoties vis te id ar-
 » guam fecisse ? Sed nolo pluribus : summam
 » rem complectar. Quibus igitur rebus ami-
 » citia violatur ? Nempe his maxime duabus,
 » (e) si socios meos pro hostibus habeas ; si
 » cum hostibus te conjungas. Utrum non a
 » te factum est ? nam & Messenen, uno atque
 » eodem jure foederis, quo & Lacedæmonem,
 » in amicitiam nostram acceptam, socius
 » ipse sociam nobis urbem vi atque armis
 » cepisti : & cum Philippo, hoste nostro,
 » non societatem solum, sed, si Diis placet,
 » adfinitatem etiam per Philoclem præfectum
 » ejus pepigisti : & bellum adversus (f) nos
 » gerens mare circa Maleam infestum navi-
 » bus piraticis fecisti : & plures prope cives
 » Romanos, quam Philippus, cepisti atque
 » occidisti : tutiorque Macedoniæ ora, quam

(e) Quibus i. rebus a. v. N. h. m. duabus 1 Q. i.
 a. v. N. h. duabus rebus maxime Gron. Q. i. rebus a.
 v. N. h. duabus maxime Crev.

(f) adversum Gron. Crev.

U. e. 557. » promontorium Maleæ commēatus ad exer-
a. C. 195. » citus nostros portantibus navibus fuit. Pro-
 » inde parce , sis, fidem ac jura societatis
 » jactare ; & , omiffa populari oratione , tam-
 » quam tyrannus & hostis loquere. »

XXXIII. SUB hæc Aristænus nunc monere Nabin, nunc etiam orare, ut, dum liceret, dum occasio esset, sibi ac fortunis suis confuleret. Referre deinde nominatim tyrannos civitatum finitimarum cœpit, qui, deposito imperio, restitutaque libertate suis, non tutam modo, sed etiam honoratam inter cives senectutem egissent. His dictis in vicem auditisque, nox prope diremit colloquium. Postero die Nabis, « Argis se cedere ac deducere » præsidium, quando ita Romanis placeret, » & captivos & perfugas redditurum, » dixit. « Aliud si quid postularent, scriptum ut e- » rent, » petiit, « ut deliberare cum amicis » posset. » Ita & tyranno ad consultandum tempus datum est : & Quinctius, sociorum etiam principibus adhibitis, habuit consilium. Maximæ partis sententia erat : « Perseveran- » dum in bello esse, & tollendum tyrannum. » Numquam aliter tutam libertatem Græciæ » fore. Satius multo fuisse, non moveri bel-

*Nabis
ostendit
cessurum se
Argis.*

*Quinctius
habet
super tota
re
consilium.*

lum adversus eum, quam omitti motum. *U. e. 557.*
 » Et ipsum velut comprobata dominatione *a. C. 195.*
 « firmiorem futurum, auctore injusti imperii
 » adsumto populo Romano; & exemplo mul-
 » ros in aliis civitatibus ad insidiandum liber-
 » tati civium suorum incitaturum. » Ipsius
 imperatoris animus ad pacem inclinior erat.
 Videbat enim, compulsio intra mœnia hoste,
 nihil præter obsidionem restare. Eam autem
 fore diuturnam. « Non enim Gythium, quod
 » ipsum tamen traditum, non expugnatum
 » esset, sed Lacedæmonem, validissimam
 » urbem viris armisque, obpugnaturus. Unam
 » spem fuisse, si qua admoventibus exerci-
 » tum dissensio inter ipsos ac seditio excitari
 » posset. Quum signa portis prope inferri
 » cernerent, neminem se movisse. » Adjicie-
 bat, « & cum Antiocho infidam pacem, Vil-
 » lium legatum inde redeuntem nunciare :
 » multo majoribus, quam ante, terrestribus
 » navalibusque copiis in Europam eum tran-
 » sisse. Si occupasset obsidio Lacedæmonis
 » exercitum, quibus aliis copiis adversus re-
 » gem tam validum ac potentem bellum gestu-
 » ros ? » Hæc propalam dicebat : illa tacita
 suberat cura, ne novus consul Græciam pro-

*Socios
ad pacem
hortatur.*

U. c. 357. vinciam fortiretur, & inchoati belli victoriæ
a. C. 195. successori tradenda esset.

XXXIV. QUUM adversus tendendo nihil moveret focios, simulando se transire in eorum sententiam, omnes in adfensum consilii sui traduxit. « Bene vertat [inquit] quando » ita placet, obsideamus Lacedæmonem (g). » Illud modo ne fallat (h) ceterum, quum » res tam lenta, quam ipsi scitis, obpugnatio » urbium sit, & obsidentibus prius sæpe, quam » obsessis, tædium adferat, jam nunc hoc » ita proponere vos animis oportet, liber- » nandum circa Lacedæmonis mœnia esse. » Quæ mora si laborem tantum ac periculum » haberet, ut & animis, & corporibus ad » sustinenda ea parati essetis, hortarer vos. » Nunc inpenſa quoque magna eget in opera, » in machinationes, & tormenta, quibus tanta » urbs obpugnanda est; in comœatus vobis » nobisque (i) in hiemem expediendos. Ita- » que, ne aut repente trepidetis, aut rem » inchoatam turpiter destituat, scribendum

(g) *obsideamus Lacedæmonem, quando ita placet*
 Gron. Crev.

(h) *Illud modo ne fallat del. Gron Crev,*

(i) *nobis vobisque Gron. Crev,*

LIBER XXXIV CAP. XXXV 221

» ante vestris civitatibus censeo, exploran- *U. c. 557.*
 » dumque, quid quæque animi, quid virum *a. c. 195.*
 » habeat. Auxiliorum satis superque habeo :
 » sed, quo plures fumus, pluribus rebus ege-
 » bimus. Nihil jam præter nudum solum ager
 » hostium habet. Ad hoc hiems accedit, ad
 » comportandum ex longinquo difficilis. »
 Hæc oratio primum animos omnium ad respi-
 cienda cuique domestica mala convertit ;
 segnitiam, invidiam & obrectationem domi
 manentium adversus militantes, libertatem
 difficilem ad consensum, inopiam publicam,
 malignitatem conferendi ex privato. Versis
 itaque subito voluntatibus, facere, quod e
 républica populi Romani sociorumque esse
 crederet, imperatori permiserunt.

XXXV. INDE Quinctius, adhibitis legatis
 tantum tribunisque militum, conditiones, in
 quas cum tyranno pax fieret, has conscripsit.
 « Sex mensium induciæ ut essent Nabidi Ro-
 » manisque, & Eumeni regi, & Rhodis.
 » Legatos extemplo mitterent Romam T.
 » Quinctius & Nabis, ut pax ex auctoritate
 » senatus confirmaretur. Ex qua die scriptæ
 » conditiones pacis editæ Nabidi forent, ea
 » dies ut induciarum principium esset : & ut

*Leges
 pacis
 tyranno
 dictæ.*

U. c. 557. » ex ea die intra decimum diem ab Argis
 a. C. 195. » ceterisque oppidis, quæ in Argivorum
 » agris (k) essent, præsidia omnia deduce-
 » rentur: vacuaque & libera traderentur
 » Romanis. Et (l) ne quod inde mancipium
 » regium publicumve aut privatum educere-
 » tur; &, si qua ante educta forent, dominis
 » recte restituerentur. Naves, quas civitati-
 » bus maritimis ademisset, redderet: neve
 » ipse navem ullam, præter duos lembos,
 » qui non plus quam sexdecim remis ageren-
 » tur, haberet. Perfugas & (m) captivos
 » omnibus focis populi Romani civitatibus
 » redderet, & Messeniis omnia, quæ com-
 » parerent, quæque domini cognoscerent.
 » Exsulibus quoque Lacedæmoniis liberos &
 » conjuges restitueret, quæ earum viros se-
 » qui voluissent; invita ne qua exsulis comes
 » esset. Mercenariorum militum Nabidis, qui
 » aut in civitates suas, aut ad Romanos
 » transfissent (n), iis res suæ omnes recte
 » redderentur. In Creta insula ne quam urbem

(k) agro Crev.

(l) & del. Gron. Crev.

(m) & del. Gron. Crev.

(n) transfissent Gron. Crev.

» haberet : quas habuisset , redderet Roma-
 nis. Ne quam societatem cum ullo (o) U. c. 557.
a. C. 195.
 » Cretenfium aut quoquam alio institueret ,
 » neu bellum gereret. Civitatibus omnibus ,
 » quas ipse restituisset , quæque se suaque in
 » fidem ac ditionem populi Romani tradidif-
 » sent , omnia præsidia deduceret : seque ipse
 » suosque ab his abstineret. Ne quod oppidum ,
 » ne quod castellum in suo alienove agro
 » conderet. Obsides , ea ita futura , daret
 » quinque , quos imperatori Romano placuif-
 » set ; filium in his suum : & talenta centum
 » argenti in præfenti , & quinquaginta talenta
 » in singulos annos per annos octo. »

XXXVI. Hæc conscripta , castris propius
 urbem motis , Lacedæmonem mittuntur. Nec
 sane quidquam eorum fatis placebat tyranno :
 nisi quod , præter spem , reducendorum ex-
 fulum mentio nulla facta erat. Maxime autem
 omnium ea res obfendebat , quod & naves ,
 & maritimæ civitates ademtæ erant. Fuerat
 autem ei magno fructui mare , omnem oram
 Maleæ (p) prædatoriis navibus infestam
 habenti. Juventutem præterea civitatum ea;

*Non
 placent
 illæ
 Nabidi.*

(o) ulla Gron.

(p) a Malea Gron, Crev;

U. c. 557. rum ad supplementum longe optimi generis
a. C. 195. militum habebat. Has condiciones, quam-
Neque quam ipse in secreto volutaverat cum ami-
Lacedæ- cis, vulgo tamen omnes fama ferebant, van-
moniis. nis, ut ad ceteram fidem, sic ad secreta
 regenda, satellitum regionum ingeniis. Non
 tam omnia universi, quam ea, quæ ad quem-
 que pertinerent, singuli carpebant. Qui exsu-
 lum conjuges in matrimonio habebant, aut
 ex bonis eorum aliquid possederant, tam-
 quam amissuri, non reddituri, indignaban-
 tur. Servis liberatis a tyranno non irrita-
 modo futura libertas, sed multo foedior,
 quam fuisset ante, servitus redeuntibus in-
 iratorum dominorum potestatem ante oculos
 obversabatur. Mercenarii milites & pretia
 militiæ casura in pace ægre ferebant, & re-
 ditum sibi nullum esse in civitates videbant,
 infensas non tyrannis magis, quam satelliti-
 bus eorum.

XXXVII. HÆC inter se primo in circulis
 ferentes fremere : deinde ad arma subito
 dixerunt. Quo tumultu quum per se satis
 iritatum multitudinem cerneret tyrannus,
 concionem advocari jussit. Ubi quum ea,
 quæ imperarentur a Romanis, exposuisset,
 &

& graviora atque indigniora quædam falso adfixisset, & ad singula, nunc ab universis, nunc a partibus concionis, adclamaretur, interrogavit, « Quid se respondere ad ea, » aut quid facere vellent? » Prope una voce omnes, « Nihil respondere, bellum geri, » jusserunt. Et pro se quisque, qualia multitudo solet, bonum animum habere, & bene sperare jubentes, « fortes fortunam adjuvare, » aiebant. His vocibus incitatus tyrannus, & Antiochum Ætolosque adjuturos pronunciat; & sibi ad obsidionem sustinendam copiarum adfatim esse. Exciderat pacis mentio ex omnium animis, & in stationes non ultra quieturi discurrunt. Paucorum laceffentium excursio & emissâ jacula extemplo & (q) Romanis dubitationem, quin bellandum esset, exemerunt. Levia inde prælia per quadriduum primum sine ullo satis certo eventu commissa. Quinto die prope justa pugna adeo paventes in oppidum Lacedæmonii compulsi sunt, ut quidam milites Romani, terga fugientium cædentes, per intermissâ, ut tunc erant, mœnia urbem intrarint.

*U. c. 517a
a. C. 195a*

*Parans se
ad bellum;*

(q) & del. Gron. Grey.

V. c. 337.
a. C. 195.

Sparta
munitiones.

Corona
obpugnata.

XXXVIII. Et tunc quidem Quinctius, facti eo terrore coercitis excursionibus hostium, nihil præter ipsius obpugnationem urbis superesse ratus, missis, qui omnes navales socios a Gythio arcesserent, ipse interim cum tribunis militum ad visendum urbis situm moenia circumvehitur. Fuerat quondam sine muro Sparta. Tyranni nuper locis patentibus planisque objecerant murum: altiora loca, & difficiliora aditu, stationibus armatorum pro munimento objectis tutabantur. Ubi satis omnia inspexit, corona obpugnandum ratus, omnibus copiis (erant autem Romanorum sociorumque, simul peditum equitumque, simul terrestrium ac (r) navalium copiarum, ad quinquaginta millia hominum) urbem cinxit. Alii scapas, alii ignem, alii alia, quibus non obpugnarent modo, sed etiam terrerent, portabant. Jussi clamore sublato subire undique omnes, ut, qua primum obcurrerent, quæve opem ferrent, ad omnia simul paventes Lacedæmonii ignorarent. Quod roboris in exercitu erat, trifariam divisum. Parte una a Phoebeo, altera a Dyctynneo, tertia ab eo loco, quem Heptagonias ad-

(r) *terrestriumque ac Græc. Græc.*

pellant (omnia autem hæc aperta sine muro
 loca sunt) adgredi jubet. Quum tantus undique
 terror urbem circumvasisset; primo tyrannus & ad clamores
 repentinos, & ad nuncios trepidos motus, ut quisque maxime
 laboraret locus, aut ipse obcurreret, aut aliquos mittebat.
 Deinde, circumfuso undique pavore, ita obtorpuisset, ut nec dicere,
 quod in rem esset, nec audire posset; nec inops modo consilii,
 sed vix mentis compos esset.

*U. c. 557.
 a. C. 195.*

XXXIX. ROMANOS primo sustinebant in angustiis Lacedæmonii: ternæque acies tempore uno locis diversis pugnabant. Deinde, crescente certamine, nequaquam erat prælium par. Missilibus enim Lacedæmonii pugnabant, a quibus se & magnitudine scuti perfacile Romanus tuebatur miles, & quod alii vani, alii leves admodum ictus erant. Nam propter angustias loci confertamque turbam non modo ad emittenda cum procurfu, quo plurimum concitantur tela, spatium habebant: sed ne ut de gradu quidem libero ac stabili conarentur. Itaque ex adverso missa tela, nulla in corporibus, rara in scutis hærebant. A circumstantibus ex superioribus locis qui-

*V. e. 557.
a. C. 195.*

dam vulnerati sunt : mox progressos jam etiam ex tectis non tela modo, sed tegulæ quoque, inopinantes perculerunt. Sublatis deinde supra capita scutis, continuatisque ita inter se, ut non modo ad cæcos ictus, sed ne ad inferendum quidem ex propinquo telum loci quidquam esset, testudine facta subibant. Et primæ angustię paullisper, sua hostiumque refertæ turba, tenuerunt : postquam in patentiorem viam urbis paullatim urgentes hostem processere, non ultra vis eorum atque inpetus sustineri poterant. Quum terga vertissent Laedæmonii, & effusa fuga superiora peterent loca; Nabis quidem, ut capta urbe trepidans, quam ipse evaderet, circumspectabat. Pythagoras quum ad cetera animo officioque ducis fungebatur, tum vero unus, ne caperetur urbs, causa fuit. Succendi enim ædificia proxima muro iussit. Quæ quum momento temporis arsisent, ut adjuvantibus ignem, qui alias ad extinguendum open ferre solent, ruere in Romanos tecta : nec regularum modo fragmenta, sed etiam ambusta tigna, ad armatos pervenire, & flamma late fundi, fumus terrorem etiam majorem, quam periculum, facere. Itaque & qui extra urbem

*Succen-
duntur
ab obsessis
domus
muro vici-
na.*

erant Romanorum, tum maxime inpetus facientes, recessere a muro: &, qui jam intraverant, ne incendio ab (s) tergo oriente intercluderentur ab suis, receperunt sese. Et Quinctius, postquam, quid rei esset, vidit, receptui canere iussit. Ita jam a capta prope urbe revocati redierunt in castra.

U. c. 5578

a. C. 1958

Recipiunt
se Romani,

XL. QUINCTIUS plus ex timore hostium, quam ex re ipsa, spei nactus, per triduum insequens territavit eos; nunc preliis lacessendo, nunc operibus interfepiendo quædam; ne exitus ad fugam esset. His comminationibus compulsus tyrannus Pythagoram rursus oratorem misit, quem Quinctius primo adspernatum (t) excedere castris iussit. Deinde suppliciter orantem, advolutumque genibus, tandem audivit. Prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio Romanorum: dein (u), quum ea velut vana & sine effectu nihil proficerent, eo deducta res est, ut his conditionibus, quæ ex scripto paucis ante diebus editæ erant, induciæ fierent: pecuniaque & obfides accepti. Dum obpugnatur tyran-

Pax enim
Nabide,

(s) a Gron. Crev.

(t) adspernatus Gron. Crev.

(u) deinde Gron. Crev.

U. e. 557. nus, Argivi, nunciis aliis prope super alios
a. C. 195. adferentibus, tantum non jam captam Lacedæmonem esse, erecti & ipsi, simul eo quod
Argivi sese
ipsi
liberant. Pythagoras cum parte validissima præsidii
 excefferat, contempta paucitate eorum, qui
 in arce erant, duce Archippo quodam, præ-
 sidium expulerunt. Timocratem Pellenensem,
 quia clementer præfuerat, vivum fide data
 emiserunt. Huic lætitiæ Quinctius super-
 venit, pace data tyranno, dimissisque ab La-
 cedæmone Eumene, & Rhodiis, & L. Quinc-
 tio fratre ad classem.

Nemea
celebrata.

XLI. LÆTA civitas celeberrimum festorum
 dierum ac nobile ludicrum Nemeorum, die
 stata propter belli mala prætermisum, in
 adventum Romani exercitus ducisque indixe-
 runt, præferuntque ludis ipsum imperato-
 rem. Multa erant, quæ gaudium cumularent.
 Reducti cives ab Lacedæmone erant, quos
 nuper Pythagoras, quosque ante Nabis abdu-
 xerant: redierant, qui post compertam a
 Pythagora conjurationem, & cæde jam cœpta,
 effugerant: libertatem ex longo intervallo,
 libertatisque auctores Romanos, quibus causa
 bellandi cum tyranno ipsi fuissent, cernebant.
 Testata quoque ipso Nemeorum die voce

præconis libertas est Argivorum. Achæis quantum restituti Argi in commune Achaïæ concilium lætitiæ adferebant; tantum serva Lacedæmon relicta, lateri adhærens tyranni, non sincerum gaudium præbebat (v). Ætoli vero eam rem omnibus conciliis lacerare. « Cum Philippo non ante desitum bellari, » quam omnibus excederet Græciæ urbibus. » Tyranno relictam Lacedæmonem: regem » autem legitimum, qui in Romanis fuerat » castris, ceterosque nobilissimos cives in » exilio victuros. Nabidis dominantis satelli- » tem factum populum Romanum. » Quinc- tius ab Argis Elatiam, unde ad bellum Spartanum profectus erat, copias reduxit. Sunt, qui non ex oppido proficiscentem bellum gessisse tyrannum tradant, sed castris adversus Romana castra positis: diuque cunctatum, quum Ætolorum auxilia expectasset, coactum ad extremum acie conflare, inpetu in pabulatores suos ab Romanis facto: eo proelio victum, castrisque exutum pacem petisse; quum cecidissent quindecim millia militum, capta plus quatuor millia essent.

V. c. 557.
a. C. 198.

*Querela
in
Quinc-
cium.*

(v) & lateri -- præbebant Gron. Crev.

U. C. 557.

a. C. 195.

XLII. EODEM fere tempore & a T. Quinctio de rebus ad Lacedæmonem gestis, & ab M. Porcio consule ex Hispania literæ adlatæ. Utriusque nomine in dies ternos (x) supplicatio a senatu decreta est. L. Valerius consul, quum post fusos circa Litanam silvam Boios quietam provinciam habuisset; comitorum causa Romam rediit; & creavit consules P. Cornelium Scipionem Africanum iterum & Ti. Sempronium Longum. Horum Patres primo anno secundi Punici belli consules fuerant. Prætoria inde comitia habita. Creati P. Cornelius Scipio, & duo Cn. Cornelii, Merenda & Blasio, & Cn. Domitius Ahenobarbus (y), & Sex. Digitius, & T. Juventius Thalna. Comitibus perfectis, consul in provinciam rediit. Novum jus eo anno a Ferentinatibus tentatum, ut Latini, qui in coloniam Romanam nomina dedissent, cives Romani essent. Puteolos, Salernumque, & Buxentum adscripti coloni, qui nomina dederant, quum ob id se pro civibus Romanis ferrent, senatus iudicavit, non esse eos cives Romanos.

(x) ternos in dies Gron. Cred.

(y) Ahenobarbus Gron.

XLIII. PRINCIPIŌ anni, quo P. Scipio Africanus iterum & Ti. Sempronius Longus consules fuerunt, legati Nabidis tyranni Romanam venerunt (2). Iis (a) extra urbem in æde Apollinis senatus datus est. Pax, quæ cum T. Quinctio convenisset, ut rata esset, petierunt, impetraveruntque. De provinciis quum relatum esset, senatus frequens in eam sententiam ibat; ut, quoniam in Hispania & Macedonia debellatum foret, consulibus ambobus Italia provincia esset. Scipio; « factis esse Italiæ unum consulem, » censebat: « alteri decernendam Macedoniam esse. Bellum grave ab Antiocho imminere. Jam ipsum sua sponte in Europam transgressum, » Quid deinde facturum censerent, quum hinc Ætoli haud dubie hostes vocarent ad bellum, illinc Hannibal, Romanis claudibus insignis imperator, stimulare? » Dum de provinciis consulum disceptatur, prætores sortiti sunt. Cn. Domitio urbana jurisdictio, T. Juventio peregrina evenit. P. Cornelio Hispania ulterior, Sex. Digitio citerior: duobus Cn. Corneliis, Blafioni Sicilia, Me;

*U. c. 558.
a. C. 174.*

P. Cornelio II. Tit. Sempronio Coss. Provincia.

(2) *add. duo Gron. Crev.*

(3) *Hic Gron. Crev.*

U. c. 558. a. C. 194. rendæ Sardinia. In Macedoniam novum exercitum transportari non placuit. Eum, qui esset ibi, reduci in Italiam a Quintio, ac dimitti. Item eum exercitum dimitti, qui cum M. Porcio Catone in Hispania esset. Consulibus ambobus Italiam provinciam esse, & duas urbanas eos legiones scribere : ut, dimissis, quos senatus censuisset, exercitibus octo omnino Romanæ legiones essent.

*Ver
sacrum.*

XLIV. VER sacrum factum erat priore anno, M. Porcio & L. Valerio consulibus. Id quum P. Licinius pontifex non esse recte factum collegio primum, deinde ex auctoritate collegii Patribus, renunciaffet, de integro faciendum arbitrato pontificum censuerunt; ludosque magnos, qui una voti essent, tanta pecunia, quanta adfoleret, faciendos. Ver sacrum videri pecus, quod natum esset inter Kalendas Martias, & pridie Kalendas Maias, P. Cornelio Scipione & Ti. Sempronio Longo consulibus. Censorum inde comitia habita sunt. Creati censores Sex. Ælius Pæ-tus & C. Cornelius Cethegus principem senatus P. Scipionem consulem, quem & priores censores legerant, legerunt. Tres omnino senatores, neminem curuli honore usum,

Censores.

præterierunt. Gratiam quoque ingentem apud
 eum ordinem pepererunt, quod, ludis Ro-
 manis, ædilibus curulibus imperarunt, ut
 loca senatoria fecernerent a populo. Nam
 antea in promiscuo spectabant. Equitibus
 quoque perpaucis adempti equi, nec in ullum
 ordinem sævitum. Atrium Libertatis & Villa
 publica ab eisdem refecta amplificataque. Ver
 sacrum ludique votivi, quos voverat Ser.
 Sulpicius Galba consul, facti. Quum specta-
 culo eorum occupati animi omnium essent,
 Q. Pleminius, qui propter multa in Deos
 hominesque scelera, Locris admissa, in car-
 cerem conjectus fuerat, comparaverat homi-
 nes, qui pluribus simul locis urbis nocte in-
 cendia facerent; ut in consternata nocturno
 tumultu civitate refringi carcer posset. Ea
 res indicio confociorum palam facta, delata-
 que ad senatum est. Pleminius in inferiorem
 demissus carcerem est, necatusque.

U. c. 558:

a. C. 194.

Loca
senatoria
in ludis.Pleminius
necatus.

XLV. COLONIÆ civium Romanorum eo
 anno deductæ sunt Puteolos, Vulturnum,
 Liternum; treceni homines in singulas. Item
 Salernum Buxentumque coloniæ civium Ro-
 manorum deductæ sunt. Deduxere triumviri,
 Ti. Sempronius Longus, qui tum consul erat;

Coloniæ
plures
deductæ.

D. c. 358. M. Servilius, Q. Minucius Thermus. Ager
a. C. 194. divisus est, qui Campanorum fuerat. Sipontum item in agrum, qui Arpinorum fuerat, coloniam civium Romanorum alii triumviri, D. Junius Brutus, M. Bæbius Tamphilus, M. Helvius deduxerunt. Tempfam item & Crotonem civium Romanorum coloniæ deductæ. Tempfanus ager de Bruttis captus erat: Bruttii Græcos expulerant. Crotonem Græci habebant. Triumviri Cn. Octavius, L. Æmilius Paullus, C. Plætorius Crotonem; Tempfam L. Cornelius Merula & C. Salinius deduxerunt. Prodigia quoque alia visa eo anno Romæ sunt, alia nunciata. In foro, & comitio, & Capitolio sanguinis guttæ visæ sunt: & terra aliquoties pluit: & caput Vulcani arsit. Nunciatum est, Nare amni (b) lac fluxisse: pueros ingenuos Arimini sine oculis ac naso; & in Piceno agro non manus, non pedes habentem natum. Ea prodigia ex pontificum decreto procurata. Et sacrificium novemdiale factum, quod Hadriani nunciaverant, in agro suo lapidibus pluisse.

Prodigia.

(b) Nare amni l. Interamnae Gron. Crevi]

XLVI. In Gallia L. Valerius Flaccus pro-
 consul circa Mediolanum cum Gallis Insu-
 bus, & Boiis, qui Dorulaco duce ad con-
 citandos Insu-
 bres Padum transgressi erant,
 signis conlatis depugnavit. Decem millia
 hostium sunt cæsa. Per eos dies collega ejus
 M. Porcius Cato ex Hispania triumphavit.
 Tulit in eo triumpho argenti infecti viginti
 quinque millia pondo, bigati centum viginti tria
 millia, Oscensis quingenta quadraginta : auri
 pondo mille quadringenta. Militibus ex præda
 divisit in singulos, duccenos septuagenos æris,
 triplex equiti. Ti. Sempronius consul, in pro-
 vinciam profectus, in Boiorum primum agrum
 legiones duxit. Boiorix tum regulus eorum,
 cum duobus fratribus tota gente concitata
 ad rebellandum, castra locis apertis (c) po-
 suit : ut adpareret dimicatu-
 ros, si hostis fines
 intrasset. Consul ubi, quantæ copię, quanta
 fiducia esset hosti, sensit, nuncium ad colle-
 gam mittit, « ut, si videretur ei, maturaret
 » venire : se tergiversando in adventum ejus
 » rem extracturum. » Quæ causa consuli
 cunctandi, eadem Gallis (præterquam quod
 cunctatio hostium animos faciebat) rei matu-

U. c. 558.
 a. C. 194.

Catonis
 triumphus

Sempro-
 nius it in
 Boios,

(c) idoneis Gron,

D. c. 558.
a. C. 194. randæ erat, ut, priusquam conjungerentur
consulum copiæ, rem transigerent. Per bi-
duum tamen nihil aliud, quam steterunt parati
ad pugnandum, si quis contra egrederetur:
tertio (d) subiere ad vallum, castraque ab
omni simul parte adgressi sunt. Consul ex-
templo arma capere milites iussit. Armatos
inde paullisper continuit: ut & stolidam fi-
duciam hosti augetet, & disposeret copias,
quibus quæque portis erumperent. Duæ le-
giones duabus principalibus portis signa efferre
iussæ. Sed in ipso exitu ita conferti obstitere
Galli, ut clauderent viam. Diu in angustiis
pugnatum est. Nec dextris magis gladiisque
gerebatur res, quam scutis corporibusque
ipsis obnisi urgebant; Romani, ut signa fo-
ras efferrent; Galli, ut aut ipsi in castra pe-
netrarent, aut exire Romanos prohiberent.
Nec ante in hanc aut illam partem moveri
acies potuerunt, quam Q. Victorius primi
pili centurio, & C. Atinius tribunus militum,
quartæ hic, ille secundæ legionis, (rem in
asperis præliis sæpe tentatam) signa adempta
signiferis in hostes injecerunt (e). Dum

Qui
obpugnant
castra
Romana.

(d) inf. vi Gron. Crev.

(e) jecerunt Gron. Crev.

repetunt enise signum, priores secundani se porta eiecere.

U. c. 558.
a. C. 194.

XLVII. JAM hi extra vallum pugnabant, quarta legione in porta hærente, quum alius tumultus ex averfa parte castrorum est exortus. In portam quæstoriam intruperant Galli: resistentesque pertinacius occiderant L. Postumium quæstorem, cui Tympano fuit cognomen, & M. Atinium, & P. Sempronium, præfectos focium, & ducentos ferme milites. Capta ab ea parte castra erant, donec cohors extraordinaria, missa a consule ad tuendam quæstoriam portam, & eos, qui intra vallum erant, partim occidit, partim expulit castris, & inrumpentibus obstitit. Eodem fere tempore & quarta legio cum duabus extraordinariis cohortibus porta erupit. Ita simul tria prælia circa castra locis distantibus erant: clamoresque dissoni ad incertos suorum eventus a præsentis certamine animos pugnantium avertebant. Usque ad meridiem æquis viribus, ac prope pari spe, pugnatum est. Labor & æstus mollia & fluida corpora Gallorum, & minime patientia fitis, quum decedere pugna coëgisset, in paucos restantes inpetum Romani fecerunt, fufosque compulerunt in castra.

Repelluntur.

D. e. 558. Signum inde receptui a consule datum est; l. C. 194. ad quod pars major receperunt sese; pars, certaminis studio & spe potiundi castris hostium, perstitit ad vallum. Eorum paucitate contemta, Galli universi ex castris eruperunt (f): fusi inde Romani, quæ imperio consulis noluerant, suo pavore ac terrore castra repetunt. Ita varia hinc atque illinc nunc fuga, nunc victoria (g) fuit. Gallorum tamen ad undecim millia, Romanorum quinque millia, sunt occisa. Galli recepere in intima finium sese.

XLVIII. CONSUL Placentiam legiones duxit. Scipionem alii, conjuncto exercitu cum collega, per Boiorum Ligurumque agros populantem isse, quoad progredi silvæ paludesque passæ sint, scribunt: alii, nulla memorabili re gesta, comitorum causa rediisse Romam. Eodem hoc anno T. Quinctius Elatiæ, quo in hiberna reducerat copias, totum hiemis tempus jure dicundo consumsit, mutantisque iis, quæ aut ipsius Philippi, aut præfectorum ejus licentia in civitatibus facta erant, quum, suæ factionis hominum vires augendo, jus ac libertatem aliorum deprimeret;

(f) erumpunt Gron. Crey.

(g) nunc victoria nunc fuga Gron. Crey;

meret. Veris initio Corinthum, conventu edicto, venit. Ibi omnium civitatum legationes in concionis modum circumfusas est adlocutus; orsus ab inita primum Romanis amicitia cum Græcorum gente, & imperatorum, qui ante se in Macedonia fuissent, suisque rebus gestis. Omnia cum adprobatione ingenti sunt audita; præterquam quum ad mentionem Nabidis ventum esset, id minime conveniens liberanti Græciam videbatur, tyrannum reliquisse, non suæ solum patriæ gravem, sed omnibus circa civitatibus metuumdum, hærentem visceribus nobilissimæ civitatis.

XLIX. NEC ignarus hujus habitus animorum Quinctius, « Si sine excidio Lacedæmonis fieri potuisset, » fatebatur, « pacis cum tyranno mentionem admittendam auri- bus non fuisse. Nunc, quum aliter, quam ruina gravissima (h) civitatis, obprimi non posset, fatius visum esse, tyrannum delitatum, ac totis prope viribus ad nocendum cuiquam ademptis, relinqui; quam in termori vehementioribus, quam quæ pati posset, remediis civitatem finire, in ipsa (h) gravissima Crev.

U. c. 558^aa. C. 194°

Quinctius
Græciam
relinquens
adlocutus
sociorum
legatos.

U. c. 558.
a. C. 194.

» vindicta libertatis perituram. » Præterito-
rum commemorationi subjecit, « Proficisci
» sibi in Italiam, atque omnem exercitum
» deportare, in animo esse. Demetriadis Chal-
» cidisque præsidia intra decimum diem audi-
» turos deducta : Acrocorinthum ipsis exteri-
» plo videntibus vacuam Achæis traditurum :
» ut omnes scirent, utrum Romanis, an
» Ætolis, mentiri mos esset; qui male com-
» missam libertatem populo Romano sermo-
» nibus distulerint, & mutatos pro Macedo-
» nibus Romanos dominos. Sed illis, nec
» quid dicerent, nec quid facerent, quidquam
» umquam pensi fuisse. Reliquas civitates
» monere, ut ex factis, non ex dictis, ami-
» cos pensent : intelligantque, quibus cre-
» dendum, & a quibus cavendum sit. Liber-
» tate modice utantur. Temperatam eam,
» salubrem & singulis, & civitatibus esse :
» nimiam, & aliis gravem, & ipsis, qui ha-
» beant, effrenatam & præcipitem esse. Con-
» cordiæ in civitatibus, principes & ordines
» inter se, & in commune omnes civitates,
» consulere. Adversus consentientes nec re-
» gem quemquam satis validum, nec tyran-
» num fore. Discordiam & seditionem omnia

» obportuna insidiantibus facere, quum pars, *U. c. 558.*
 » quæ domestico certamine inferior sit, ex *a. C. 124.*
 » terno potius se adplicet, quam civi cedat.
 » Alienis armis partam, externa fide reddi-
 » tam libertatem sua cura custodirent serva-
 » rentque : ut populus Romanus dignis da-
 » tam libertatem, ac munus suum bene posi-
 » tum sciret.»

L. HAS velut parentis voces quum audi-
 rent, manare omnibus gaudio lacrimæ, adeo
 ut ipsum quoque confunderent dicentem.
 Paullisper fremitus adprobantium dicta fuit,
 monentiumque aliorum alios, ut eas voces,
 velut oraculo missas, in pectora animosque
 demitterent. Silentio deinde facto, petiit ab
 iis, ut cives Romanos, si qui apud eos in
 servitute essent, conquistos intra duos men-
 ses mitterent ad se in Thessaliam. «Ne ipsis
 » quidem honestum esse, in liberata terra
 » liberatores ejus servire.» Omnes adclama-
 runt, «gratias se inter cetera etiam ob hoc
 » agere, quod admoniti essent, ut tam pio,
 » tam necessario officio fungerentur.» Ingens
 numerus erat bello Punico captorum, quos
 Hannibal, quum a suis non redimerentur,
 venundederat. Multitudinis eorum argumen-

*Cives
 Romanæ
 qui
 serviebant
 apud
 Græcos
 liberati.*

U. c. 558.
a. C. 194.

tum fit (i), quod Polybius scribit, centum talentis eam rem Achæis sterisse: quum quingenos denarios pretium in capita, quod redderetur dominis, statuissent. Mille enim ducentos ea ratione Achæia habuit. Adjice nunc pro portione, quot verisimile fit totam Græciam habuisse. Nondum conventus dimissus erat, quum respiciunt præsidium, ab Acrocorintho descendens, protinus ad portam duci atque abire. Quorum agmen imperator secutus, prosequentibus cunctis, servatorem liberatoremque adclamantibus, salutatis dimissisque eis, eadem, qua venerat, via Elatiam rediit. Inde cum omnibus copiis Ap. Claudium legatum dimittit. Per Thessaliam atque Epirum ducere Oricum jubet, atque ibi se operiri: inde namque in animo esse, exercitum in Italiam trajicere. Et L. Quinctio fratri, legato & præfecto classis, scribit, ut onerarias ex omni Græciæ ora eodem contraheret.

*Acrocorin-
thus,
Chalcis &
Demetrias
liberata.*

*Chalcis
Oreæ
Eretria
Euboicæ*

LI. IPSE, Chalcidem profectus, deductis non a Chalcide solum, sed etiam ab Oreæ atque Eretria, præsiidiis, conventum ibi Euboicarum civitatum habuit: commonitosque, in quo statu rerum accepisset eos, & in quo

(i) est Gron. Crev.

relinqueret, dimisit. Demetriadem inde proficiscitur: deductoque praesidio prosequentibus cunctis, sicut Corinthi & Chalcide, pergit ire in Thessaliam: ubi non liberandae modo civitates erant, sed ex omni conlutione & confusione in aliquam tolerabilem formam redigendae. Nec enim temporum modo vitiiis, ac violentia, & licentia regia turbati erant: sed inquieto etiam ingenio gentis, nec comitia, nec conventum, nec concilium ullum, non per seditionem ac tumultum, jam inde a principio ad nostram usque aetatem, traducetes. A censu maxime & senatum & iudices legit: potentio remque eam partem civitatum fecit, cui salva tranquillaque omnia magis esse expediebat.

LII. ITA quum percensuisset Thessaliam, per Epirum in Oricum, unde erat trajecturus, venit. Ab Orico copiae omnes Brundisium transportatae. Inde per totam Italiam ad urbem prope triumphantes, non minore agmine rerum captarum, quam suo, praese actio, venerunt. Postquam Romam ventum est, senatus extra urbem Quinctio ad res gestas edifferendas datus est, triumphusque meritis ab iuventibus decretus. Triduum triumphavit.

U. C. 558.
a. C. 194.

Quinctii
triumphus.

V. c. 558.
a. C. 194.

Die primo arma, tela, signaque ærea & marmorea transtulit, plura Philippo ademta, quam quæ ex civitatibus ceperat: secundo die aurum argentumque, factum infectumque & signatum. Infecti argenti fuit decem & octo millia pondo, & ducenta septuaginta facti: vasa multa omnis generis, cælata pleraque, quædam eximiæ artis: & ex ære multa fabrefacta. Ad hoc clipea argentea decem. Signati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum: tetradrachma (k) vocant: trium fere denariorum in singulis argenti est pondus. Auri pondo fuit tria millia septingenta quatuordecim, & clipeum unum ex auro rotum: & Philippei nummi aurei quatuordecim millia, quingenti quatuordecim. Tertio die coronæ aureæ, dona civitatum, translatae centum quatuordecim: & hostiæ ductæ: & ante currum multi nobiles captivi obfidesque, inter quos Demetrius regis Philippi filius fuit, & Armenes, Nabidis tyranni filius, Lacedæmonius. Ipse deinde Quinctius in urbem est investus. Milites secuti currum frequentes, ut omni ex provincia exercitu deportato. His ducenti quinquageni æris in

(k) tetradrachmum Gron. Crev.

pedites divisi : duplex centurioni, triplex equiti. Præbuerunt speciem triumpho capitibus raris secuti, qui servitute exempti fuerant.

U. c. 558
a. C. 194.

LIII. EXITU hujus anni Q. Ælius Tubero tribunus plebis ex senatusconsulto tulit ad plebem, plebesque scivit, « Ut Latinæ » duæ coloniæ, una in Bruttios, altera » in Thurinum agrum, deducerentur. » His deducendis triumviri creati, quibus in triennium imperium esset, in Bruttios Q. Nævius, M. Minucius Rufus, M. Furius Crassipes : in Thurinum agrum Cn. Manlius, Q. (1) Ælius, L. Apustius. Ea hinc comitia Cn. Domitius prætor urbanus in Capitolio habuit. Ædes eo anno aliquot dedicatæ sunt : una Junonis Sospitæ in foro olitorio, vota locataque quadriennio ante a C. Cornelio consule Gallico bello; censor idem dedicavit : altera Fauni. Ædiles eam biennio ante ex multaticio argento faciendam locarant, C. Scribonius, & Cn. Domitius; qui prætor urbanus eam dedicavit. Et ædem Fortunæ Primigeniæ in colle Quirinali dedicavit Q. Marcius Ralla, duumvir ad id ipsum creatus. Voverat eam decem annis ante Punico bello P. Sempro-

Coloniæ
Latinæ
deductæ.

Ædes
dedicatæ.

(1) Q. l. P. Gron. Crev.

U. c. 558. nius Sophus, locaverat idem censor. Et in
a. C. 104. insula Jovis ædem C. Servilius duumvir de-
 dicavit. Vota erat sex annis ante Gallico
 bello ab L. Furio Purpureone prætorè ; ab
 eodem postea consule locata. Hæc eo anno
 acta.

Comitia.

LIV. P. SCRIPTO ex provincia Gallia ad con-
 sules subrogandos venit (m). Comitia con-
 sulum fuere, quibus creati sunt L. Cornelius
 Merula & Q. Minucius Thermus. Postero
 die creati sunt prætores L. Cornelius Scipio,
 M. Fulvius Nobilior, C. Scribonius, M. Va-
 lerius Messalla ; L. Porcius Licinus, & C.
 Flaminius. Megalesia, ludos scenicos, C.
 Atilius Serranus, L. Scribonius Libo ædiles
 curules primi fecerunt. Horum ædilium lu-
 dos Romanos primum senatus a populo se-
 cretus spectavit, præbuitque sermones, (sicut
 omnis novitas solet) aliis, « tandem, quod
 » multo ante debuerit, tributum, » censu-
 » tibus, » amplissimo ordini ; » aliis, « dem-
 » tum ex dignitate populi, quidquid majestati
 » Patrum adjectum esset, » interpretantibus.
 « Et omnia discrimina talia, quibus ordines
 » discernentur, & concordix, & libertatis

*Ludos
 Romanos
 tum
 primum
 senatus
 spectat
 a populo
 secretus.*

(m) redit Gron. Crav.

» æque minuendæ esse. Ad quingentesimum
 » quinquagesimum octavum annum in pro-
 » miscuo spectatum esse. Quid repente factum,
 » cur inmisceri sibi in cavea Patres plebem
 » nollent? Cur dives pauperem confessorum
 » fastidiret? novam & superbam libidinem,
 » ab nullius ante gentis senatu neque desi-
 » deratam, neque institutam.» Postremo ipsam
 quoque Africanum, quod consul auctor ejus
 rei fuisset, pœnituisse ferunt. Adeo nihil
 motum ex antiquo, probabile est: veteribus,
 nisi quæ usus evidenter arguit, stari malunt.

LV. PRINCIPIO anni, quo L. Cornelius,
 Q. Minucius consules fuerunt, terræ motus
 ita crebri nunciabantur, ut non rei tantum
 ipsius, sed feriarum quoque ob id indictarum,
 homines tæderet. Nam neque senatus haberi,
 neque respublica administrari poterat, sacri-
 ficando expiandoque occupatis consulibus.
 Postremo, decemviris adire libros iussis, ex
 responso eorum supplicatio per triduum fuit.
 Coronati ad omnia pulvinaria supplicaverunt:
 edictumque est, ut omnes, qui ex una fami-
 lia essent, pariter supplicarent. Item ex aucto-
 ritate senatus consules edixerunt, ne quis,
 quo die, terræ motu nunciato, feriæ indictæ

*U. c. 558^a
 a. C. 194^a*

*U. c. 559^a
 a. C. 193^a*

*L. Corneli-
 us, Q.
 Minucio
 Coss.*

*Terræ
 motus.*

U. c. 559.

a. C. 193.

Provincia-
rum
diviso.

essent, eo die alium terræ motum nuncia-
ret. Provincias deinde consules prius, tum
prætores sortiti. Cornelius Galliam, Minu-
cius Ligures sortiti sunt: C. Scribonius urba-
nam, M. Valerius peregrinam, L. Cornelius
Siciliam, L. Porcius Sardiniam, C. Flaminius
Hispaniam citeriorem, M. Fulvius Hispaniam
ulteriorem.

Ligurum
conjura-
tio.Aparatus
Romano-
rum.

LVI. NIHIL belli eo anno expectantibus
consulibus literæ M. Cincii (præfectus is (n)
Pisis erat) adlatæ: «Ligurum viginti millia
» armatorum, conjuratione per omnia con-
» ciliabula universæ gentis facta, Lunensem
» primum agrum depopulatos, Pisanum dein-
» de finem transgressos, omnem oram maris
» peragrassæ. » Itaque Minucius consul, cui
Ligures provincia evenerat, ex auctoritate
Patrum in rostra ascendit, & edixit, « Ut
» legiones duæ urbanæ, quæ superiore anno
» conscriptæ essent, post diem decimum Ar-
» retii adessent. In earum locum se duas
» legiones urbanas scripturum. » Item sociis
& Latino nomini (o), magistratibus legatis-
que eorum, qui milites dare debebant, edixit,

(n) is del. Gron. Crev.

(o) Latini nominis Grona

ut in Capitolio se adirent. Iis (p) quindecim millia peditum & quingentos equites, pro numero cujusque juniorum, descripsit: & inde a Capitolio protinus ire ad portam, & , ut maturaretur res, proficisci ad delectum jussit. Fulvio Flaminioque terna millia Romanorum peditum & centeni equites in supplementum, & quina millia socium Latini nominis & duceni equites decreti; mandatumque prætoribus, ut veteres dimitterent milites, quum in provinciam venissent. Quum milites, qui in legionibus urbanis erant, frequentes tribunos plebis (q) adissent, uti causas cognoscerent eorum, quibus aut emerita stipendia, aut morbus causæ essent, quo minus militarent; eam rem literæ Ti. Sempronii discusserunt, in quibus scriptum erat, «Ligurum decem (r) millia in agrum »Placentinum venisse: & eum usque ad ipsa »coloniam mœnia & Padi ripas cum cædibus »& incendiis perpopulatos esse. Boiorum »quoque gentem ad rebellionem spectare.» Ob eas res «tumultum esse» decrevit fena-

(p) Ex iis Gron.

(q) plebeios Gron. plebei Cræv.

(r) quindessim Gron, Cræv.

U. c. 557.

a. C. 197.

*U. c. 359.
a. C. 193.*

*Tumultum
esse decer-
nit sana-
tus.*

tus : « tribunos plebei non placere causas
» militares cognoscere, quo minus ad edic-
» tum convenirent. Adjecerunt etiam, ut so-
» cii nominis Latini, qui in exercitu P. Cor-
» nelii, Ti. Sempronii fuissent, & dimissi ab
» iis consulibus essent, ut, ad quam diem L.
» Cornelius consul edixisset, & in quem locum
» edixisset Etruriæ, convenirent : & uti (s) L.
» Cornelius consul, in provinciam proficiscens,
» in oppidis agrisque, qua iturus esset, si quos
» ei videretur, milites scriberet, armaretque,
» & duceret secum : dimittendique ei, quos
» eorum, quandoque vellet, jus esset.

*Legationes
Græcia &
Asiæ.*

LVII. POSTQUAM consules, delectu habito,
» profecti sunt in provincias, tum T. Quinctius
» postulavit, « ut de his, quæ cum decem
» legatis ipse statuisset, senatus audiret ;
» eaque, si videretur, auctoritate sua con-
» firmaret. Id eos facilius facturos, si lega-
» torum verba, qui ex universa Græcia &
» magna parte Asiæ, quique ab regibus ve-
» nissent, audissent. » Hæ legationes a C.
» Scribonio prætore urbano in senatum intro-
» ductæ sunt ; benigneque omnibus responsum.
» Cum Antiocho quia longior disceptatio erat,

(s) ut Gron. Crev.

decem legatis, quorum pars in Asia, aut *U. e. 3393*
 Lyfimachiae apud regem fuerant, delegata est. *a. C. 1934*

T. Quinctio mandatum, ut, adhibitis iis,
 legatorum regis verba audiret, responderet-
 que iis, quae ex dignitate atque utilitate po-
 puli Romani responderi possent. Menippus
 & Hegefanax principes regiae legationis erant.
 Ex iis Menippus, « Ignorare se [dixit] quid-
 » nam perplexi sua legatio haberet, quum
 » simpliciter ad amicitiam petendam jungen-
 » damque societatem venissent. Esse autem
 » tria genera foederum, quibus inter se pacif-
 » cerentur amicitias civitates regesque. Unum,
 » quum bello victis dicerentur leges. Ubi
 » enim omnia ei, qui armis plus posset, de-
 » dita essent, quae ex iis habere victos, qui-
 » bus multari eos velit, ipsius jus atque ar-
 » bitrium esse. Alterum, quum pares bello
 » aequo foedere in pacem atque amicitiam
 » venirent. Tunc enim repeti reddique per
 » conventionem res, & si quarum turbata
 » bello possessio sit, eas aut ex formula juris
 » antiqui, aut ex partis utriusque commodo
 » componi. Tertium esse genus, quum, qui
 » hostes numquam fuerint, ad amicitiam so-
 » ciali foedere inter se jungendam coeant.

*Oraçio
 Legatorum
 Antiochi.*

U. c. 559. » Eos neque dicere, neque accipere leges;
a. C. 593. » id enim victoris & victi esse. Ex eo genere
 » quum Antiochus esset, mirari se, quod
 » Romani æquum censeant, ei leges dicere,
 » quas Asiæ urbium liberas & immunes, quas
 » stipendiarias esse velint; quas intrare præ-
 » fida regia regemque vetent. Cum Philippo
 » enim hoste pacem, non cum Antiocho ami-
 » co societatis fœdus ita sancendum esse. »

*Respon-
 sum]*
Quinctii.

LVIII. AD ea Quinctius: « Quoniam vo-
 » bis distincte agere libet, & genera jungen-
 » darum amicitiarum enumerare, ego quoque
 » duas conditiones ponam, extra quas nullam
 » esse regi nuncietis amicitia cum populo
 » Romano jungendæ. Unam, si nos nihil,
 » quod ad urbes Asiæ adinet, curare velit,
 » ut & ipse omni Europa abstineat. Alteram,
 » si se ille Asiæ finibus non contineat, & in
 » Europam transcendat, ut & Romanis jus
 » fit, Asiæ civitatum amicitias & tueri,
 » quas habeant, & novas complecti. Enim-
 » vero id auditu etiam [dicere] indignum
 » esse, » Hegesanax, « Thraciæ & Cherse-
 » nesi urbibus arceri Antiochum; quæ Seleu-
 » cus proavus ejus, Lyfimacho rege bello
 » victo & in acie cæso, per summum decus

*Discepta-
 tio legato-
 rum cum
 Romanis.*

» parta reliquerit; pari cum laude partim ab
 » Thracibus possessa armis receperit Antio-
 » chus, partim deferta, sicut ipsam Lyfima-
 » chiam, & revocatis cultoribus frequenta-
 » verit, & quæ strata ruinis atque incendiis
 » erant, ingentibus impensis ædificaverit. Quid
 » igitur simile esse, ex ea possessione ita parta,
 » ita recuperata, deduci Antiochum, & Ro-
 » manos abstinere Asia, quæ nunquam eo-
 » rum fuerit? Amicitiam Romanorum expe-
 » tere Antiochum: sed quæ inpetrata gloriæ
 » sibi, non pudori, sit. » Ad hæc Quinctius,
 » « Quandoquidem [inquit] honesta pensamus;
 » sic ut aut sola, aut prima certe, pensari
 » decet principi orbis terrarum populo & tanto
 » regi; utrum tandem videtur honestius, libe-
 » ras velle omnes, quæ ubique sunt, Græ-
 » ciæ urbes, an servas & vestigales facere?
 » Si sibi Antiochus pulchrum esse censer,
 » quas urbes proavus belli jure habuerit,
 » avus paterque nunquam usurpaverint pro-
 » suis, eas repetere in servitutem; & popu-
 » lus Romanus, susceptum patrocinium liber-
 » tatis Græcorum non deserere, fidei constan-
 » tiæque suæ ducit esse. Sicut a Philippo
 » Græciam liberavit, ita & ab Antiocho Asiæ

U. e. 559.
 a. C. 193.

U. z. 559.
a. C. 193.

» urbes, quæ Graii nominis sint, liberare
» in animo habet. Neque enim in Æolidem
» Ioniamque coloniam in servitutem regiam
» missæ sunt : sed stirpis augendæ causa, gen-
» tisque vetustissimæ per orbem terrarum
» propagandæ.»

LIX. QUUM hæsitaret Hegeſianax, nec in-
ficiari posset, honestiorem causam libertatis,
quam servitutis, prætexi titulo; « Quin
» mittimus ambages [inquit P. Sulpicius, qui
» maximus natu ex decem legatis erat.] « Al-
» teram ex duabus conditionibus, quæ modo
» diserte a Quinctio datæ sunt, legite : aut
» superſedete de amicitia agere. Nos vero
» [inquit Menippus] nec volumus, nec pos-
» sumus pacisci quidquam, quo regnum An-
» tiochi minuat. » Postero die Quinctius
legationes universas Græciæ Asiæque quum
in senatum introduxiſſet, ut scirent, quali
animo populus Romanus, quali Antiochus
erga civitates Græciæ essent; postulata &
sua, & regis exposuit. « Renunciarent civi-
» tatibus suis, populum Romanum, qua vir-
» tute quaque fide libertatem eorum a Phi-
» lippo vindicaverit, eadem ab Antiocho, nisi
» decedat Europa, vindicaturum. » Tum Me-
nippus

nippus deprecari & Quinctium & Patres
 institit, « Ne festinarent decernere, quo de-
 » creto turbaturi orbem terrarum essent. Tem-
 » pus & sibi sumerent, & regi ad cogitan-
 » dum darent. Cogitaturum, quum renun-
 » ciatæ conditiones essent : & inpetraturum
 » aliquid, aut pacis causa consensurum. » Ita
 integra dilata res est. Legatos mitti ad regem
 eosdem, qui Lyfimachia apud eum fuerant,
 placuit, P. Sulpicium, P. Villium, P. Ælium.

*U. c. 559.
 a. C. 193.*

*Integra res
 de
 Antiocho
 differetur.*

LX. VIXDUM ii profecti erant, quum a
 Carthagine legati, bellum haud dubie parare
 Antiochum, Hannibale ministro, adtulerunt,
 injeceruntque curam, ne simul & Punicum
 bellum excitaretur. Hannibal, patria profu-
 gus, pervenerat ad Antiochum, sicut ante
 dictum est : & erat apud regem in magno
 honore, nulla alia arte, nisi quod volutanti
 diu consilia de Romano bello nemo aptior
 super tali re particeps sermonis esse poterat.
 Sententia ejus una atque eadem semper erat,
 « ut in Italia bellum gereretur. Italiam &
 » comæatus & militem præbituram externo
 » hosti. Si nihil ibi moveatur, liceatque po-
 » pulo Romano viribus & copiis Italiae ex-
 » tra Italiam bellum gerere; neque regem,

*Hannibal
 Antio-
 chum ad
 bellum
 concitat.*

*Suadet, ut
 in Italia
 bellum ge-
 ratur.*

U. c. 559. » neque gentem ullam parem Romanis esse. »
 a. C. 193. Sibi centum rectas naves, & (1) decem
 millia peditum, mille equites deposcebat. « Ea
 » se classe primum Africam petiturum. Magno-
 » pere confidere, & Carthaginienses ad re-
 » bellandum ab se compelli posse. Si illi
 » cunctentur, se aliqua parte Italiae bel-
 » lum excitaturum Romanis. Regem cum
 » ceteris omnibus transire in Europam de-
 » bere, & in aliqua parte Græciæ copias
 » continere, neque trajicientem, & (quod
 » in speciem famamque belli satis sit) para-
 » tum trajicere.»

Concitare
 conatur
 Penos,
 Aristonem
 misso Car-
 thaginem.

LXI. In hanc sententiam quum adduxisset
 regem, præparandos sibi ad id popularium
 animos ratus, literas, ne quo casu inter-
 ceptæ palam facerent, conata, scribere non
 est ausus. Aristonem quemdam Tyrium nac-
 tus Ephesi, expertusque solertiam leviori-
 bus ministeriis; partim donis, partim spe
 præmiorum oneratum, quibus etiam ipse
 rex aduersat, Carthaginem cum mandatis
 mittit: edit nomina eorum, quibus conventis
 opus esset: instruit etiam secretis notis, per
 quas haud dubie agnoscerent sua mandata.

(1) & del. Gron. Crev.

esse. Hunc Aristonem Carthagine obversan- *U. c. 559.*
 tem non prius amici, quam inimici Hanni- *a. C. 193.*
 balis, qua de causa venisset, cognoverunt.
 Et primo in circulis conviviisque celebrata
 sermonibus res est. Deinde in senatu quidam,
 « Nihil actum esse [dicere] exilio Hanni-
 » balis, si absens quoque novas moliri res,
 » sollicitandoque animos hominum turbare
 » statum civitatis posset. Aristonem quem-
 » dam, Tyrium advenam, instructum manda-
 » tis ab Hannibale & ab Antiocho rege,
 » venisse: certos homines quotidie cum eo
 » secreta colloquia serere, & in occulto
 » conloqui, quod mox in omnium perniciem
 » erupturum esset. » Conclamare omnes,
 » Vocari Aristonem debere, & quaeri, quid
 » venisset: &, nisi expromeret, cum legatis
 » Romam mitti. Satis pro temeritate unius
 » hominis suppliciorum pensum esse. Privato-
 » rum suo periculo peccaturos. Rempublicam
 » non extra noxam modo, sed etiam extra
 » famam noxæ, conservandam esse. » Vocatus
 Aristo purgare sese, & firmissimo propugnaculo uti,
 quod literarum nihil ad quemquam adtulisset.
 Ceterum nec causam adventus fati expediebat, & in eo maxime hæsi-

U. C. 559.
a. C. 193.

tabat, quod cum Barcinæ solum factionis hominibus conlocutum eum arguebant. Orta deinde altercatio est, aliis pro speculatore comprehendi jam & custodiri jubentibus, aliis negantibus, tumultuandi causam esse. « Mali » rem exempli esse, de nihilo hospites con- » ripi. Idem Carthaginensibus, & Tyri, & » in aliis emporiis, in quæ frequenter com- » meent, eventurum. » Dilata eo die res est. Aristo, Punico ingenio inter Pœnos usus, tabellas conscriptas celeberrimo loco supra sedem quotidianam magistratuum (u) prima vespera suspendit. Ipse de tertia vigilia navem conscendit & profugit. Postero die, quum Sufetes ad jus dicendum confedissent, conspectæ tabellæ, demtæque, & lectæ. Scriptum erat, ARISTONEM PRIVATIM AD NEMINEM, PUBLICÈ AD SENIORES (ita senatum vocabant) MANDATA HABUISSE. Publicato crimine, minus intenta de paucis quæstio erat. Mitti tamen legatos Romam, qui rem ad consules & ad (v) senatum deferrent, placuit; simul qui de injuriis Masunissæ quererentur.

(u) magistratus Gron.

(v) ad del. Gron. Crev.

LXII. MASINISSA postquam & infames Carthaginienses, & inter se ipsos discordes sensit, principes propter conloquia Aristonis senatui, senatum propter indicium ejusdem Aristonis populo suspectum; locum injuriæ esse ratus, agrum maritimum eorum & depopulatus est, & quasdam urbes vestigales Carthaginiensium sibi coëgit stipendium pendere. Emporia vocant eam regionem. Ora est minoris Syrtis, & agri uberis; una civitas ejus Leptis: ea singula in dies talenta vestigal Carthaginiensibus dedit. Hanc tum regionem & totam infestam Masinissa, & ex quadam parte dubiæ possessionis, sui regni, an Carthaginiensium esset, effecerat. Et quis simul ad purganda crimina, & questum de se Romam eos ituros comperit; qui & illa onerarent suspicionibus, & de jure vestigalium disceptarent, legatos & ipse Romam mittit (x). Auditi de Tyrio advena primum Carthaginienses curam injecere Patribus, nec cum Antiocho simul & Pœnis bellandum esset. Maxime ea suspicio crimen urgebat, quod, quem comprehensum Romam mitti placuisset, nec ipsum, nec navem ejus custo-

U. e. 359.
a. C. 193.

Masinissa
adgreditur
Carthaginiensia.

Legati
Panorum
&
Masinissa
Romam
veniunt.

(x) misit Gron. Crev.

V. c. 559.
a. C. 193.

diffent. De agro deinde cum regis legatis
disceptari cœptum. Carthaginienses jure fi-
nium causam tutabantur : « quod intra eos
» terminos esset, quibus P. Scipio victor
» agrum, qui juris esset Carthaginiensium,
» finisset : » & confessione regis : « qui, quum
» Aphirem profugum ex regno suo, cum parte
» Numidarum vagantem circa Cyrenas, per-
» sequeretur, precario ab se iter per eum
» ipsum agrum, tamquam haud dubie Cartha-
» giniensium juris, petisset. » Numidæ « & de
» terminatione Scipionis mentiri eos argue-
» bant : & , si quis veram originem juris
» exigere vellet, quem proprium agrum Car-
» thaginiensium in Africa esse ? Advenis,
» quantum secto bovis tergo amplecti loci
» potuerint, tantum ad urbem communiendam
» precario datum. Quidquid Byrsam sedem
» suam exceßerint, vi atque injuria partum
» habere. Neque eum (y), de quo agatur,
» probare eos posse, non modo semper, ex quo
» cœperint, sed ne diu quidem eos possedisse.
» Per obportunitates, nunc illos, nunc reges
» Numidarum, usurpasse jus : semperque penes
» eum possessionem fuisse, qui plus armis

(y) enim Gron.

» potuiffet. Cujus conditionis res fuerit, *U. c. 557.*
 » priusquam hostes Romanis Carthaginienses, *a. C. 193.*
 » focius atque amicus rex Numidarum effiet,
 » ejus sinerent esse: nec se interponerent, quo
 » minus, qui possent, tenerent.» Responderi
 legatis utriusque partis placuit, missuros se in
 Africam, qui inter populum Carthaginiensem
 & regem in re præsentis disceptarent. Missi
 P. Scipio Africanus, & C. Cornelius Cethe-
 gus, & M. Minucius Rufus; audita inspecta-
 que re, suspensa omnia, neutro inclinatis
 sententiis, reliquere. Id utrum sua sponte
 fecerint, an quia mandatam ita fuerit, non
 tam certum est, quam videtur tempori aptum
 fuisse, integro certamine eos relinqui. Nam,
 ni ita esset, unus Scipio, vel notitia rei,
 vel auctoritate, ita de utrisque meritis, fru-
 nire nutu disceptationem potuiffet.

*Scipio
 Legatus
 in
 Africam
 missus.*

FINIS TOMI OCTAVI.

ARGENTORATI,
 Typis FRANCISCI GEORGII LEVRAULT.

PERMISSU SUPERIORUM.

